

Eksamen i Emne OPG3401
Bacheloroppgave

«Kampdroner og Rettferdig krig»

av

Bjørn Gustav Kringsjå og
Sigurd Ajer Olsen

Godkjent for offentlig publisering

Publiseringsavtale

En avtale om elektronisk publisering av bachelor/prosjektoppgave

Kadetten(ene) har opphavsrett til oppgaven, inkludert rettighetene til å publisere den.

Alle oppgaver som oppfyller kravene til publisering vil bli registrert og publisert i Bibsys Brage når kadetten(ene) har godkjent publisering.

Oppgaver som er graderte eller begrenset av en inngått avtale vil ikke bli publisert.

Vi gir herved Luftkrigsskolen rett til å gjøre denne oppgaven tilgjengelig elektronisk, gratis og uten kostnader	☒ Ja	☐ Nei
Finnes det en avtale om forsinket eller kun intern publisering? (Utfyllende opplysninger må fylles ut)	☐ Ja	☒ Nei
Hvis ja: kan oppgaven publiseres elektronisk når embargoperioden utløper?	☒ Ja	☐ Nei

Plagiaterklæring

Vi erklærer herved at oppgaven er vårt eget arbeid og med bruk av riktig kildehenvisning.

Vi har ikke nyttet annen hjelp enn det som er beskrevet i oppgaven.

Vi er klar over at brudd på dette vil føre til avvisning av oppgaven.

Dato: 01 – 05- 2023

Innholdsfortegnelse

1. Innledning.....	5
1.1 Bakgrunn og hensikt.....	5
1.2 Problemstilling	6
1.3 Oppgavens avgrensinger	6
1.4 Oppgavens oppbygning.....	6
1.5 Begrepsavklaring.....	7
1.5.1 Droner/UAV	7
1.5.2 Sortie	7
1.5.3 Dum bombe	7
1.5.4 Missil.....	7
1.5.5 COIN	7
1.5.6 Rettferdig Krig tradisjonen.....	8
2. Metode.....	8
2.1 Litteraturstudie	8
2.2 Styrker og svakheter ved valg av metode.....	9
2.3 Kildekritikk	10
2.3.1 Hvor kildene er hentet	10
2.3.2 Hovedkilder	10
2.3.3 Motivet bak tekst – tre eksempler	11
3. Utvikling og bruk	13
3.1 Bakteppe.....	13
3.2 Bruken i moderne konflikter	14
3.2.1 Droner og angrepsdroner.....	14
3.2.2 Hunter-killer	14
3.2.3 Andre bruksområder.....	15
3.2.4 Målutvelgelse	15
3.2.5 Krigen mot terror.....	15
4. Teori	16
4.1 Etikk	16
4.1.1 Etikk og moral.....	16
4.1.2 Ulik etikk på ulik plass.....	16
4.1.3 Tre etiske retninger.....	17
4.1.4 Ulike etiske syn i kontekst.....	19
4.2 Rettferdig krig-tradisjonen	19
4.2.1 Den etiske krigen.....	19

4.2.2 Jus ad Bellum – Jus in Bello.....	21
5. Drøfting	23
5.1 Hvorfor bruke droner?.....	23
5.2 Kan det kalles krig?.....	24
5.3 For bruken av droner	24
5.3.1 The lesser of two evils.....	24
5.3.2 Risiko for egne	26
5.3.3 Sivil følgeskade	27
5.3.4 Økonomi	28
5.4 Mot bruken av droner	29
5.4.1 Vilkarlige angrep og doktrinen om dobbel effekt	30
5.4.2 Terrorisere terrorister.....	35
5.4.3 Terror mot sivile	35
5.4.4 Droneoperatøren som et offer.....	36
5.4.5 En farlig presedens	37
6. Konklusjon/ oppsummering	38
Bibliografi	42

1. Innledning

1.1 Bakgrunn og hensikt

Siden kampdroner for alvor gjorde sitt inntog som en militær kapabilitet rett over tusenårsskifte har det vært debattert, og debatteres enda, hvorvidt disse kan brukes på en etisk forsvarlig måte. Det er mange faktorer som spiller inn i debatten; frykt for tap av egne, skåne sivile, militær nødvendighet og hvordan dette kan sette en ny standard for maktbruk.

I 2011 ble det estimert at det eksisterte 680 pågående droneprosjekter på verdensbasis. 4 år senere, i 2015, ble det estimert at 56-78 land i verden hadde førerløse fly eller helikoptre. Irak, Nigeria og Pakistan brukte i 2015 kampdroner for å bekjempe fraksjoner innenfor egne landegrenser og det er antatt at disse var blitt anskaffet fra Kina, som er en stor aktør på det internasjonale drone-markedet. Norge som nasjon har ikke kampdroner, men to av våre nærmeste allierte, USA og Storbritannia, har denne kapabiliteten. USA har og gått med på å armere italienske *Reaper* droner, samt solgt kampdroner til India (Aaronson, Aslam, Dyson, & Rauxloh, 2015, ss. 52-53) (Horowitz, Kreps, & Fuhrmann, 2016, ss. 11-12).

Summen av dette er av betydning, da det ikke er til å komme unna at droner er, og forblir, en del av den moderne formen for maktanvendelse både i konvensjonelle og ikke-konvensjonelle kriger. Droner er ikke lengre bare et middel for effektiv krigføring, men det hevdes at de er helt nødvendige å besitte for å kunne fremstå som en troverdig aktør på den internasjonale militære arenaen (Aaronson, Aslam, Dyson, & Rauxloh, 2015, ss. 62-63).

Michael Mayer tar opp tre kjernepunkter vedrørende hvorfor det er viktig for Norge å ha et forhold til denne utviklingen. For det første må vi ha et etablert forhold til hva som kan påvirke eventuelle nye konflikter. For det andre har vi som nasjon et moralsk samfunnsansvar å ha kjennskap til denne typen plattformer, enten for godkjenning eller motstand. For det tredje er vi som offiserer og medlemmer av staten pliktig til å vite hvordan vi og NATO skal beskytte oss selv ved en eventuell konflikt (Mayer, 2019, s. 11).

De fleste offiserer har et godt og nyansert forhold til hvilke konflikter vi potensielt kan møte i fremtiden, samtidig som vi i Luftforsvaret har god forståelse for den tekniske anvendelsen av luftmakt. Derimot kan det synes at den moralske og etiske debatten rundt bruken av droner ikke er like godt etablert blant luftforsvarets offiserer. På bakgrunn av denne antagelsen er det etikken rundt bruken av denne våpenplattformen vi vil se nærmere på i denne litteraturstudien.

1.2 Problemstilling

I denne studien skal vi se på følgende problemstilling:

Kan det rettferdiggjøres å bruke kampdroner i krigen mot terror med hensyn til etikken innen Rettferdig Krig tradisjonen?

Vi vil se på bruken av kampdroner slik denne plattformen har blitt brukt av USA under Krigen mot terror i Midtøsten og Sentral-Asia, og om det er etisk forsvarlig å anvende dem på den måten de har blitt nyttet. Oppgaven vil se på de ulike etiske prinsipper som kan skape konflikt rundt valget av denne tilnærmingen til krigføring med vekt på *Jus in bello* prinsippene; proporsjonalitet og differensiering samt plikt, - konsekvens- og dydsetikk.

1.3 Oppgavens avgrensinger

Oppgaven vil ta for seg den amerikanske bruken av kampdroner i krigen mot terror i Midtøsten og Sentral-Asia, med spesielt fokus på Afghanistan, Irak, Pakistan og Jemen i perioden fra 2001 og frem til i dag.

Studiet vil ta for seg de etiske og moralske prinsippene innenfor Rettferdig krig-tradisjonen (*Jus In Bello*). Vi vil i utgangspunktet se på det store bildet, men og bruke enkelthendelser da dette gjør det lettere å belyse noen poeng og kan understøtte enkelte argument.

Studiet vil i hovedsak ikke ta stilling til hvorvidt det var rettferdig å starte krigen (*Jus ad Bellum*) eller hvordan den skal avsluttes (*Jus post Bellum*), men det vil komme drypp av førstnevnte da dette vil hjelpe leseren å forstå oppgaven i sin helhet.

Det er viktig at leseren ser oppgaven opp mot krigen mot terror, og ikke opp imot en eksistensiell krig, da dette vil gi andre rammer for hva som er etisk forsvarlig i mange situasjoner da det åpner opp for en annen form for maktanvendelse.

1.4 Oppgavens oppbygning

Denne studien vil innledningsvis definere en rekke begrep, etterfulgt av en del om metode. Denne er delt opp i tre bolker; valg av studie, vurdering av valget og kildekritikk.

Del tre omhandler utvikling av droner og hvordan USA bruker disse i moderne konflikter. Del fire vil omhandle relevant teori; hva etikk omhandler generelt, og Rettferdig Krig tradisjonen spesielt, samt redegjøre for de tre viktigste etiske teoriene; pliktetikken, konsekvensetikken og dydsetikken. Del fem, drøfting, vil være delt i tre. Den første delen vil ta for seg hvorfor krig er blitt som det er og hvorfor droner anvendes på den måten de gjør. Del to av drøftingen vil ta for seg argumenter for bruk av droner med særlig fokus på hvordan denne kapabiliteten

reduserer risikoen for egne styrker samt sivil følgeskade. Den tredje delen vil ta for seg argumenter mot bruken av droner. Vi vil legge fokus på hvordan bruken har resultert i flere dødsfall blant sivile og hvordan droner brukes som et verktøy for terror. Avslutningsvis vil det komme en oppsummering/konklusjon.

1.5 Begrepsavklaring

1.5.1 Droner/UAV

Remotely Piloted Vehicle (RPV), Unmanned Aerial Vehicle (UAV), Unmanned Combat Aerial Vehicle (UCAV) er bare noen av forkortelsene som brukes om dronesystemer. Vi vil i denne oppgaven legge alle typer droner under tre begrep; droner, kampdroner og angrepsdroner. Alle typer er luftfartøy som kan fjernstyres enten ved hjelp av radiosignaler, GPS, forhåndsbestemt rute eller ved en kombinasjon av disse (Tanberg & Jarslett, SNL, 2020) (Barnhart, Hottman, Marshall, & Shapee, 2012, s. 18).

1.5.2 Sortie

En sortie, også kjent som en tokt, defineres i Forsvares Doktrine for Luftoperasjoner som en «en flygning med en militær luftplattform» (Forsvaret, 2018, s. 45). En operasjon kan bestå av en eller flere sorties som gjennomfører tildelte oppdrag (Forsvaret, 2018, s. 45)

1.5.3 Dum bombe

I denne oppgaven definerer vi dum bombe som alle bomber som ikke har noen form for styringssystem. Disse bombene kan med andre ord ikke endre kurs eller påvirkes når de først er levert fra våpenplattformen.

1.5.4 Missil

Et missil går inn under kategorien presisjonsvåpen da det kan styres etter at det har blitt avfyrt. Ulike missiler kan styres på ulike måter. Hellfire missilet som denne oppgaven vil se på styres ved hjelp av en laser som pekes mot målet. Missilet vil, ved hjelp av monterte rotorflater, følge denne laseren til målet. Dette gjør at missilet kan styres nøyaktig helt frem til treff og eventuelt også bort fra målet (Tanberg & Jarslett, SNL, 2020) (Military, 2022).

1.5.5 COIN

I AAP-06 definerer NATO counter-insurgency (COIN) som “Comprehensive civilian and military efforts made to defeat an insurgency and to address any core grievances.” (NATO, 2013, ss. 2-C-16). Ganesh Sitaraman argumenterer for at COIN skiller seg fra «tradisjonell krig» ved at samfunnet ikke involveres eller mobiliseres på samme måte. Strategisk skiller COIN seg også fra tradisjonell, eksistensiell krig ved at målet ikke er å drepe eller ta til fange

flest mulig fiender, men heller vinne over lojaliteten til folket, *hearts and minds*, for å bygge et stabilt samfunn og dermed bekjempe opprørerne (Sitaraman, 2009, ss. 1746-1749). I denne oppgaven regner vi Krigen mot terror som COIN, og ikke som en eksistensiell krig for hverken USA eller dets allierte, selv om dette riktignok ikke favner om alle nyansene. I flere av kildene vi har benyttet diskuteres det om krigen mot terror – selv om den i stor grad preges av opprørsbekjempning – også kan omtales som eksistensiell for USA.

1.5.6 Rettferdig Krig tradisjonen

Rettferdig Krig tradisjonen er den norske oversettelsen av *Just war theory*. Kort oppsummert kan Rettferdig krig-tradisjonen beskrives som en tenketradisjon med røtter tilbake til 400-tallet, som omhandler rettferdiggjøringen av det å gå til krig, samt rett handling i krig. Selve tradisjonen vil behandles i sin helhet under Teori (4.2) senere i oppgaven.

2. Metode

2.1 Litteraturstudie

I denne oppgaven har vi valgt å bruke litteraturstudie for å besvare vår problemstilling. En litteraturstudie henter sin informasjon og data fra nedskrevne kilder som bøker, artikler i tidsskrifter, artikler på nett og andre skriftlige kilder (Pettersen, 2016, s. 150).

Vi mener dette er et logisk valg av studie da den nedskrevne litteraturen vedrørende tradisjonen om «Just war» strekker seg over en periode fra år 400 og frem til i dag. Tematikken som omhandler krigens etikk er gammel, men er samtidig aktualisert etter år 2000 da NATO, med USA i spissen, har bedrevet operasjoner i utlandet ved bruk av dominerende teknologi. Debatten rundt etisk krigføring har pågått lenge, og det finnes en rekke bøker og artikler som ser saken fra ulike perspektiver. Noe av litteraturen retter seg inn mot det ansvaret en stat har ovenfor sine soldater, og prinsipper om at vi ikke skal ofre våre unge kvinner og menn til krigen. Annen litteratur retter i større grad fokus på at krigen skal være rettferdig og enhver stridene må kunne utsettes for risiko om han eller hun skal være en lovlig stridende.

Det er og skrevet ned empiri både under og etter operasjoner hvor droner har blitt brukt, og det er blitt gjennomført undersøkelser som har sett på hvordan denne typen krigføring påvirker de som er på bakken på begge sider. Videre er det skrevet om hvilke konsekvenser det har fått for de stridene partene gjennom tiden slike operasjoner har pågått. Dette gir oss et

bredt utvalg av teori og empiri vi kan bruke for å analysere oss frem til et svar på vår problemstilling.

Det hadde vært en mulighet å gjøre en spørreundersøkelse her på Luftkrigsskolen for å se hva kadettene mener, men vi tror at dette er et komplekst spørsmål med mange nyanser. Dette kombinert med liten kunnskap om Rettferdig krig-tradisjonen blant de fleste kadetter tror vi kunne gitt et lite informert og kanskje unyansert svar på oppgaven. Vi ser og på det som u hensiktsmessig å samle inn masse rå-data da det finnes er rekke ulike bøker og rapporter hvor dataene allerede er bearbeidet. Ved å unngå dette kan vi heller gå dypere i tematikken.

Fremgangsmåten ved en litteraturstudie er å få en god oversikt over hva som eksisterer av bøker om temaet, for så å velge ut det som er relevant og publisert på troverdige sider og i pålitelige bøker.

Vi har en tilnærmet lik fordeling mellom kilder funnet på biblioteket her på Luftkrigsskolen og kilder funnet på nettsider som JSTOR og Google Scholar. Noen kilder har blitt ekskludert relativt tidlig på bakgrunn av utgivelsesår da vi mener de ikke dekker nok av tidsperioden til å ha pålitelige tall og data. Samtidig skal det nevnes at deler av teorien er funnet i slike kilder, da de ikke spesifikt retter seg inn mot visse situasjoner eller operasjoner.

2.2 Styrker og svakheter ved valg av metode

Et problem med en litteraturstudie er at vi ikke har produsert noe av dataen selv. Dette kan medføre at vi henter ut informasjon fra ulike kilder som gjør at prinsipper og argumenter vi bruker ikke nødvendigvis sammenfaller med det forfatteren har ment (Jacobsen, 2018, s. 171). Noe av informasjonen vi bruker er ikke nødvendigvis tiltenkt å brukes på den måten vi har gjort, men for å redusere sannsynligheten for dette har vi tilstrebet å finne lignende argumenter i flere kildebidrag.

En annen utfordring med denne studien er at den omhandler en etisk problemstilling. Hvordan vi tenker rundt etikk og hva som er vår oppfatning av rett og galt kan endre seg over tid fordi samfunnet endrer seg over tid. Dette kan medføre at perspektivet på oppgaven også endres over tid. Vi ser også på en amerikansk måte å føre krig på og vurderer dette ut ifra våre egne etiske verdier, som del av det norske samfunnet og Forsvaret, som ikke nødvendigvis sammenfaller med det amerikanske synet på problemstillingen.

En tredje utfordring er at det er mye stoff som må leses gjennom og vurderes. Det vil være utfordrende å få med all relevant informasjon og alle nyanser rundt problemstillingen. I et

forsøk på å imøtekomme dette har vi lest gjennom innholdsfortegnelser i de bøker vi har sett som relevante for å se om det dukker opp andre tilnæringer og ved et mulig treff har vi skimlet for å se etter relevans.

Et poeng ved at vi undersøker en debatt er at flere av kildene er skrevet for å overbevise andre. Dette kan medføre et bias, da kildene ikke nødvendigvis er fremstilt helt objektivt. Samtidig vil det gi oss flere perspektiv på problemstillingen, nettopp ved at det finnes ulike syn i debatten.

En fordel ved bruken av litteraturstudie er at vi bruker nedskrevne kilder. Dette gjør at forfatteren(e) har hatt god tid på å reflektere, begrunne og revurdere sine ord (Jacobsen, 2018, s. 172). På denne måten unngår vi å måtte ta stilling til forhastede og tidspressede svar og konklusjoner.

2.3 Kildekritikk

2.3.1 Hvor kildene er hentet

Noen av kildene er funnet på biblioteket på Luftkrigsskolen, andre er funnet på nett gjennom søkemotorer som Google Scholar og JSTOR. Vi har funnet frem til kilder på tre ulike måter. Vi har sett etter relevante titler på biblioteket. Vi har brukt søkeord som «drone», «debate», «hearts and minds», «ethics» og «targeted killing» eller en kombinasjon av disse for å finne frem til relevante artikler. Siste fremgangsmåte har vært å se hvilke kilder som nevnes i fotnotene eller i argumentene i ulike bøker og artikler for så å finne disse på nett. Vi har og brukt noen kilder som ikke er fagfellevurdert, men dette har primært vært for ren teknisk data hva angår ulike typer droner, sensorer, våpensystemer samt pris på de ulike. Det skal dog nevnes at det hovedsakelig er hentet fra produsentens egne nettsider som burde gi troverdighet.

2.3.2 Hovedkilder

Hovedkildene vi har basert oppgaven på er «Precision Strike Warfare and International Intervention», «Armed Drones and the Ethics of War», «Just and Unjust Wars» og «Killing by Remote Control». De to førstnevnte er utgitt av Routledge, som fremstår som en troverdig utgiver da de har gitt ut flere akademiske bøker innen ulike temaer.

Det er fire forfattere av «Precision Strike Warfare and International Intervention». Aaronson har tidligere vært Britisk diplomat, sjef for «Save the Children UK» og er i dag direktør for

«Center of International Intervention» ved universitet i Surrey. Aslam er foreleser i «International Relations» ved universitet i Bath og har tidligere gitt ut en bok gjennom Routledge. Dyson er seniorforeleser i «International Relations» ved Royal Holloway College. Rauxloh har tidligere gitt ut en annen bok gjennom Routledge og er i dag seniorforeleser ved Southampton School of Law. Tre av disse er publisert gjennom et høyt aktet forlag tidligere, og alle jobber med temaet til daglig. Dette gir teksten høy kredibilitet (Aaronson, Aslam, Dyson, & Rauxloh, 2015, s. Forord).

«Armed Drones and the Ethics of War» er skrevet av Christian Enemark som er professor i «International Relations» ved universitet i Southampton. Han har tidligere utgitt flere akademiske artikler og kapitler, samt tre bøker. Til daglig jobber han med et prosjekt som studerer droner og etikk (Southampton, 2022). Summen av dette gjør at han fremstår som en troverdig kilde.

«Killing by Remote Control» er utgitt av Oxford University Press, og består av bidrag fra flere anerkjente professorer, korrespondenter og filosofer. Hva gjelder Rettferdig krigstradisjonen, etikken og deler av drøftingen i denne studien har Michael Walzer vært sentral for oss og denne studien, enten direkte eller indirekte gjennom andre kilder. Walzer er trukket frem som en av Amerikas fremste innen politisk teori og moralfilosofi, og har gitt ut en rekke bøker og artikler som omhandler temaene som er relevant for denne studien, blant annet «Just and Unjust Wars» som kom ut for første gang i 1977 (Institute For Advanced Study, 2023).

2.3.3 Motivet bak tekst – tre eksempler

De ulike tekstene bærer preg av at de er skrevet med et spesifikt formål. I teksten «Why Drones Work» av Daniel Byman, fremkommer det av tittelen at dette er en pro-drone tekst. Selv om denne teksten har et tydelig mål, styrkes troverdigheten til Byman gjennom inkluderingen av argumenter mot bruken av droner. Teksten til Byman er en argumenterende tekst, flertallet av kildene våre har samme *pro et contra* tilnærming.

En annen type tilnærming ser vi i «Precision Strike Warfare and International Intervention». Denne boken virker i større grad objektiv. Den tar for seg omtrent like mye fra begge sider av debatten, samtidig som den i større grad inneholder rene fakta om droner som kapabilitet. Det fremstår som at teksten har til hensikt å opplyse kontra overtale når det kommer til drone-debatten.

Vi har og kilder som ikke går direkte på den etiske debatten, men som tar for seg det teoretiske. «Birds of Prey» er en bok som i større grad tar for seg det deskriptive, den

omhandler utviklingen og bruken av droner fra de tok til vingene og frem til 2010 da boken ble utgitt.

2.3.4 Statistisk upålitelighet

Mange av kildene vi har brukt bruker informasjon og tall som treffprosent, antall drepte, og hvilken prosentandel av disse som enten er stridende eller ikke-stridende. Mange av kildene nevner at det er vanskelig å forholde seg til tallene da de varierer i stor grad fra kilde til kilde. Dette betyr at vi må ta det meste av statistikk med en klype salt og helst finne tilsvarende tall fra ulike uavhengige kilder. I boken «Precision Strike Warfare and International Intervention» blir denne problematikken tatt opp. Utfordringen har tre hovedårsaker.

2.3.4.1 Hvem og hva er et lovlig mål

Den første utfordringen er variasjoner mellom hvem og hva som defineres som lovlig mål. Det ble sagt av en kilde innenfor den amerikanske regjeringen at en person som er blitt drept vil bli definert som *enemy killed in action* om det ikke foreligger bevis på at personen enten 1) ikke var en *military age male* eller 2) personen var en *military age male*, men var ikke-stridende (Coyne & Hall, 2018, s. 57). Det kommer frem gjennom måten der er beskrevet på at om man er mann i militær alder vil man bli et lovlig mål om det ikke kan motbevise, noe som kan være vanskelig (Aaronson, Aslam, Dyson, & Rauxloh, 2015, ss. 119-120).

2.3.4.2 Upålitelige kilder

Den andre utfordringen omhandler tall hva angår antall drepte. Mange av droneoperasjonene foregår i områder langt unna andre egne og tidvis i områder kontrollert av opprørsstyrker som styrer narrative hva angår hvor mange som tas ut. Videre så kan det tyde på at eksempelvis Pakistansk media har funnet laget falske nyhetssaker som angår drepte sivile som igjen har blitt brukt av politikere som kan ha resultert i et høyere antall antatt drepte (Aaronson, Aslam, Dyson, & Rauxloh, 2015, ss. 121-122).

Både «UMass drone project» og «The Bureau of Investigative Journalism» laget statistikk fra Pakistan i perioden fra 2004 til 2011. Den førstnevnte kom frem til at prosentandelen sivile drepte lå på 3.86% den andre kom frem til 23.85% (Aaronson, Aslam, Dyson, & Rauxloh, 2015, ss. 120-121).

2.3.4.3 Hemmelighold fra staten

De amerikanske myndighetene har generelt hatt en «ingen kommentar»-tilnærming hva gjelder statistikk og rapporter angående droneangrep, spesielt opp mot drepte sivile (Aaronson, Aslam, Dyson, & Rauxloh, 2015, s. 120). At slik informasjon holdes hemmelig

kan ha to årsaker slik vi ser det, og det er mest sannsynlig en kombinasjon. Den ene er at dette har vært en pågående operasjon så det vil være naturlig å holde kortene tettere til brystet for å ikke gi sensitiv informasjon. Den andre er at denne debatten har pågått en stund og det kan få negative konsekvenser både på hjemmearena og i det internasjonale samfunn om tallet på drepte sivile er over en «akseptabel» terskel.

3. Utvikling og bruk

3.1 Bakteppe

Tanken om den moderne dronen dukket opp allerede i 1890 da Nikolai Tesla la frem ideen om at luftfarkoster kunne brukes som flygende bomber styrt fra bakken, men det var ikke før i 1918 den første vellykkede flygingen med det som ble omtalt som en «lufttorpedo» fant sted. 6. mars 1918 tok en «Curtis N-9 Aerial Torpedo» av, fløy sin planlagte kurs, hadde effekt i målet og landet igjen uten en pilot om bord og den første suksessfulle bruken av en UAV var gjennomført (Barnhart, Hottman, Marshall, & Shapee, 2012, ss. 2-6).

I 1938 begynte den amerikanske hærens artillerivåpen å bruke droner til trening, hovedsakelig som mål. På dette tidspunktet var dronene små, radiostyrte flymaskiner med stempelmotorer (Yenne, 2010, ss. 10-11). Under «Have Lemon» prosjektet i 1971 ble amerikanske «Firebees» utstyrt med ulike typer våpen. Våpnene skulle brukes til testing av luft-til-bakke angrep fra droner. 14 desember 1971 ble den første vellykkede avfiringen gjennomført fra en «Firebee» (Yenne, 2010, ss. 12-16).

Den mest populære angrepsdronen vi har sett frem til i dag startet som et konsept for å utvikle en rekognoseringsdrone som skulle kunne operere over lengre perioder. Det ble stilt krav om at flykroppen skulle være aerodynamisk for høyere utholdenhet. Den fikk i utgangspunktet betegnelsen RQ-1 *Predator*, men byttet i 2002 til betegnelsen MQ-1 da den fikk installert våpen. Den første prototypen av *Predator* fikk sin jomfrutur i juni 1995. Den fikk sin ilddåp samme år da den bidro i Balkan i juli 1995 under operasjon *Nomad Vigil* (Yenne, 2010, ss. 38-39). Under tiden på Balkan ble det konstatert at *Predator* fungerte godt til rekognosering, men også til å lede ild for andre plattformer og dermed bli en mer integrert del av målengasjement. For å kunne utnytte dette systemet til det fulle ble det nødvendig at selve dronen fikk påmontert egne våpen (Mayer, 2019, s. 27). Valget av våpentype landet på presisjonsmissilet *Hellfire* som i utgangspunktet var et luft-til-bakke missil tiltenkt helikoptre. I kjølvannet av terrorangrepene 11. september 2001, skulle USA for første gang operere sin nye angrepsdrone i et konfliktområde under invasjonen av Afghanistan (Yenne, 2010, ss. 42-

44). Den 3. november 2002 ble det første angrepet gjennomført med en *Predator*. Dronen – som ble operert av US Air Force og CIA – tok livet av al-Harethi, en antatt al-Qaida leder, og fem andre terrorister da den leverte et *Hellfire* missil på bilen han satt i (Yenne, 2010, ss. 47-48) (Berntsen, Dyndal, & Johansen, 2016, s. 12).

3.2 Bruken i moderne konflikter

3.2.1 Droner og angrepsdroner

Størrelsen og anvendelsen av droner varierer stort. På den ene siden av spekteret finnes det droner som «Black Hornet», som trenger én person for å opereres, den veier 33 gram, er 168 millimeter lang og brukes utelukkende til rekognosering for bakkestyrker (FLIR, 2019). På motsatt side av spekteret er de store bevæpnede dronene. MQ-9 *Reaper*, som brukes av både USA og Storbritannia, opereres av tre personer, har et vingespenn på 21,12 meter og har en flytid på 20 timer. Denne dronen kan brukes til etterretning, overvåking, rekognosering og målengasjement. Den bærer 2x500-punds laserstyrte bomber samt 4 *Hellfire* missiler (RAF, 2022). Alt som ligger mellom disse ytterpunktene og kan fjernstyres kan bli karakterisert som en drone.

Denne oppgaven vil vektlegge bruken av angrepsdroner/kampdroner. Disse har de samme fellestrekkene som de fleste andre droner, altså at de kan fjernstyres, men de er utrustet med våpen og sensorer for å kunne bedrive målbekjempelse fra luften. Disse sensorene innebefatter termisk kamera, infrarøde sensorer, ulike typer el-optiske sikter, kikkerter, og ulike typer lasere for å styre våpen inn mot målet (USAF, 2015). Systemet vi primært vil bruke gjennom oppgaven er *Predator* som er en amerikansk-utviklet angrepsdrone som har vært brukt i konfliktområder siden midten av 1990-tallet.

3.2.2 Hunter-killer

Hunter-killer operasjoner er en måte å bruke angrepsdroner på. Prinsippet går ut på at droneoperatørene søker områder de er blitt tildelt etter personell, materiell eller installasjoner av interesse. Når de har fått positiv identifikasjon på målet kan de over de neste dagene følge utviklingen i målet eller en persons bevegelser i påvente av det ideelle tidspunkt for å engasjere. Dronen må ikke nødvendigvis engasjere målet selv, den kan og sende informasjon til andre enheter om eksempelvis et våpen med en annen virkning eller effekt skulle være foretrukket (Kindervater, 2016, s. 229).

3.2.3 Andre bruksområder

Angrepsdroner brukes ikke bare til *hunter-killer* operasjoner, de brukes og som en nærstøttekapabilitet for bakkestyrker. Disse dronene kan sirkle over kolonner som er under forflytning og gi informasjon om veien fremover samt nøytralisere trusler om dette skulle være nødvendig. Det infrarøde kameraet som en *Predator* besitter kan fungere til å se hvor eventuelle veibomber har blitt grav ned gjennom temperatursforskjeller (Mayer, 2019, s. 41). *Predator*-dronen er og utstyrt med et kamera som kan sende video direkte til en mottager på bakken, og bidra til økt situasjonsforståelse.

Droner reduserer antallet personell som må være i umiddelbar tilknytning til konfliktområdet, men eliminerer ikke nødvendigvis menneskelig tilstedeværelse fullstendig. Droner trenger på lik linje med et fly en rullebane for avgang og landing, drivstoff og teknisk ettersyn før og etter flyging. USA har både brukt egne deployerte militære styrker, samt leid inn sivile kontraktører ved noen tilfeller for å ta seg av dette. Denne gruppen av bakkemannskaper blir ofte referert til som «launch and recovery element» (Mayer, 2019, s. 39).

3.2.4 Målutvelgelse

USA bruker i utgangspunktet to ulike metoder for målutvelgelse. Den ene blir omtalt som såkalte «Signature attacks/strikes» den andre som «High Value Targets (HVT)». Ved «Signature attacks» er det ikke personen i seg selv som er avgjørende hvorvidt vedkommende blir engasjert, men heller deres oppførsel eller «pattern of behavior». Dette kan være at de holder til i et kjent al-Qaida område, legger varer på en lastebil som kan se ut som bombematerialer eller krysser en landegrense gjentatte ganger over en kort tidsperiode. Denne typen målutvelgelse kan medføre en økning av utilsiktet skade da det kan forekomme falske-positive. Den andre typen angrep, HVT, går ut på å engasjere høytstående ledere i terrororganisasjoner, altså personen på bakgrunn av hvem han/hun er. Selv om denne metoden i utgangspunktet skal ta ut lederne blir det estimert at kun 2 prosent av de drepte er såkalte HVTs, de resterende 98 prosentene er fotsoldater eller sivile (Boyle, 2013, ss. 8-9) (Keene, 2015, ss. 24-25).

3.2.5 Krigen mot terror

«Krigen mot terror» beskriver den amerikanskledede kontra-terror kampanjen i kjølvannet av terrorangrepene 11. september 2001, og startet med invasjonen av Afghanistan den 7. oktober 2001 (Dubik, 2016, s. 37). Det er første gang Atlanterhavspaktens artikkel 5 ble utløst, og NATO stilte seg bak USA i kampen mot internasjonal terrorisme, i tillegg til FN's sikkerhetsråd. Al-Qaida, med Osama bin Laden i spissen, ble utpekt som ansvarlige for

angrepene. Taliban-regimet, som hadde sittet med makten i Afghanistan siden 1996, ble regnet som medsamsvorne, grunnet Afghanistans rolle som «frihavn» og base for treningsleirer i forkant av angrepene, og for å nekte å utlevere bin Laden og andre høytstående Al-Qaida medlemmer. Den militære responsen har omfattet større kriger som Afghanistan og Irak, og mindre, fordekte operasjoner mot terrorister i blant annet Jemen og Pakistan (Jackson, 2020) (Gursli-Berg, 2018) (Dubik, 2016, s. 37).

I krigen mot terror har bruken av droner vært essensiell i jakten på høytstående Taliban og Al-Qaida ledere. Både i Afghanistan, men og i de pakistanske stammeområdene har bruken av såkalte hunter-killer droner vært en aktuell operasjonsform på amerikansk strategisk og operasjonelt nivå. Under Obama-administrasjonen var droner ansett som ideelle i *Counter-Insurgency (COIN)* operasjoner, grunnet evnen til å skille mellom stridende og ikke-stridende i henhold til folkerettslige prinsipper, samtidig som de opereres fra baser utenfor motstanderens rekkevidde (Sluka, 2011, ss. 70-76).

4. Teori

4.1 Etikk

I dette kapitlet følger det teoretiske fundamentet for den videre drøftingen. Kapitlet er hovedsakelig fordelt mellom etikk og Rettferdig krig-tradisjonen. Innledningsvis følger en definisjon av begrepet etikk. Videre blir denne teorien satt i kontekst opp mot Rettferdig krig-tradisjonen gjennom de tre etiske tradisjonene dyds – konsekvens – og pliktetikkk. Deretter følger det teoretiske grunnlaget for Rettferdig krig-tradisjonen; hvilke prinsipper som ligger til grunn og hvilke verdier denne tradisjonen bygger på.

4.1.1 Etikk og moral

Etikk og moral er to begrep som henger tett sammen. Vi skiller dem ved å si at etikk er grunnlaget for moralen. Etikk er det vi tenker, vurderer og resonnerer oss frem til, altså vi tenker etisk og handler moralsk (Lunde & Mæland, 2006, s. 35).

4.1.2 Ulik etikk på ulik plass

For å sette oppgaven i kontekst vil det være viktig å forstå at etikk og moral ikke er likt over hele verden. Det er mange samfunn som er like hverandre og vil av denne grunn ofte ha relativt like syn på hva som er rett og galt, men dette er ikke alltid gjeldene. Om vi sammenligner eksempelvis USA og Norge kan det forekomme store variasjoner selv om vi i Norge er preget av den amerikanske kulturen. I Norge har vi ikke lenger dødsstraff, mens i

over halvparten av statene i USA praktiseres det enda (2020) (Ekern, 2022). Det betyr ikke at et av valgene er rett eller galt, men at vi har ulik oppfatning av hva som *er* rett og galt.

En annen faktor er at vi ofte bruker vårt eget samfunn og etikk som norm. Når vi vurderer andre samfunn og dets verdier vil vi måle dem opp mot våre egne for å se om det for oss er «riktig», kalt *etnosentrisme* (Lunde & Matlary, 2010, s. 23)

Etikken har tradisjonelt vært bundet opp i religion, men her kan det være forskjeller innenfor religion fra et sted til et annet. I Norge har det vært selvbestemt abort innen utgangen av tolvte uke siden 1978 selv om vi var en kristen stat frem til 21. mai 2012 (Lønnå & Garvik, 2021) (Rasmussen, 2020). I Norge var det altså 34 år med en praksis som gikk imot et tungt etisk prinsipp innenfor statsreligionen.

Det er flere ting som påvirker etikken i en kultur, og kanskje spesielt det sosiale normsystem og det juridiske normsystem. Det sosiale normsystem omhandler hvordan vi omgås hverandre i sosiale settinger, men det er ikke bundet i lov. Dette kan innebære at vi skal takke for maten eller la de eldre eller gravide kvinner få sitte på bussen. Det å ikke gjøre dette er ikke ulovlig, men det forventes av oss som en del av samfunnet. Det juridiske normsystem omhandler regler som er bundet opp i lov, eksempelvis at vi skal stoppe ved rødt lys eller at vi skal kjøre mot klokka i rundkjøringer. Ved brudd på disse kan vi som medlemmer av samfunnet straffes av staten (Lunde & Matlary, 2010, ss. 21-22). Det finnes og situasjoner hvor begge disse syn er gjeldene, eksempelvis ved voldshendelser der menn bruker vold mot kvinner, og dette ofte får sterkere negative reaksjoner fra samfunnet.

Dette gjenspeiles og i Rettferdig krig tradisjonen. Fixdal og Smith poengterer at i møte med en imperfekt «verden» og menneskelig natur vil moralske konsekvenser av handlinger også være en faktor. Selv om det utøves vold ved bruk av militærmakt basert på nødvendighet og et nobelt etisk grunnlag, kan det fortsatt få gale konsekvenser (Fixdal & Smith, 1998, s. 287).

4.1.3 Tre etiske retninger

Hovedsakelig kan man finne igjen tre etiske retninger i Rettferdig krig-tradisjonen; dydsetikk, teleologisk etikk (konsekvensetikk) og deontologien (pliktetikk) (Fixdal & Smith, 1998, s. 287).

4.1.3.1 Dydsetikk

Dydsetikken regnes som den eldste av de etiske tradisjonene. Den fokuserer i stor grad på aktøren, altså den som gjennomfører en handling, ikke handlingen i seg selv. Dydsetikk kan kategoriseres som de egenskaper hos en person som gjør at vedkommende treffer riktige valg i møte med etisk vanskelige situasjoner, og dernest fremstår som en etisk aktør (Lunde & Matlary, 2010, s. 33). Ifølge Aristoteles baserer denne etikken seg på utvikling av dyder (eksempelvis ærlighet), da de ikke fremkommer naturlig. *Dydige* individer vil vite hva som er rett og galt å gjøre, og deres handlinger avhenger av deres tilbøyelighet til å *være* eksempelvis ærlig (Lunde & Matlary, 2010, s. 33) (Legacé-Roy, 2008, s. 266).

4.1.3.2 Konsekvensetikk

I konsekvensetikken er fokuset rettet mot konsekvensene, altså effekten av handlingene våre. Disse vurderes opp imot hva som gir det beste resultatet. Det er altså handlingen med den beste konsekvensen som blir det riktige valget og aktørens intensjon eller handlingen i seg selv er mindre viktig. En utfordring med konsekvensetikken er at den baserer seg på selvets egen persepsjon av konsekvenser hver handling får. Handlingene kan allikevel få konsekvenser man ikke kunne forutse, både på kort og på lang sikt (Lunde & Matlary, 2010, ss. 39-40). En annen utfordring ved bruk av konsekvensetikken er at det er fort å velge den løsningen som gir best resultat for en selv (Lunde & Mæland, 2006, s. 34).

4.1.3.3 Pliktetikk

I pliktetikken er det særlig vektlagt at våre handlinger skal oppfylle visse plikter vi har ovenfor andre mennesker. Handlinger dømmes basert på gitte standarder, for eksempel samfunnets normer (Fixdal & Smith, 1998, s. 287). I motsetning til dydsetikken er søkelyset i pliktetikken på selve handlingen, og ikke på aktøren eller konsekvensene handlingen får. Tar man utgangspunkt i de etiske pliktene, er det i all hovedsak «enkelt» å avgjøre hva som er rett eller galt, omstendigheter eller omkringliggende faktorer blir irrelevante. Et eksempel kan være at man ikke skal stjele. Det vil da være galt å stjele uansett, og enhver god intensjon vil ikke være av betydning (Lunde & Matlary, 2010, s. 36). I nyere tid er Immanuel Kant's kategoriske imperativer i særlig fokus. Ifølge Kant var det visse forpliktelser, eller universelle dyder som måtte oppfylles i møte med etiske handlinger som tvinger individet til å handle uavhengig av ulike omstendigheter. Denne tilnærmingen baserer seg i større grad på en indre

motivasjon og integritet, i motsetning til eksempelvis konsekvensetikken (Legacé-Roy, 2008, s. 266).

4.1.4 Ulike etiske syn i kontekst

Når vi står ovenfor et valg, kan de tre ulike etikk-synene komme i konflikt, det oppstår da et etisk dilemma. I boken *Militæretikk* presenteres det et dilemma hvor tre offiserer bruker tre ulike syn på etikken for å ta et valg. De kjører minibuss til jobb en morgen og blir stående i kø. Den ene mener at de skal legge seg ut i kollektivfeltet da dette er fullt lovlig. Den andre mener at de skal bli værende i den fila de er i og følge køen innover da det kan bli negative reaksjoner fra de andre bilistene at Forsvaret tar seg til rette. Den tredje mener også at de skal bli værende i køen, men begrunner det med at de burde gjøre det i solidaritet da de sikkert ikke har noe dårligere tid enn de andre bilistene. Disse tre synene kan foregå internt hos en person, eller fremmes av ulike personer gjennom eksempelvis dialog. Det er ikke noen av de etiske modellene som er mer riktig enn andre, men vi tenderer til å preferere én av dem fremfor de andre i ulike situasjoner og under ulike forhold (Lunde & Mæland, 2006, ss. 33-34).

4.2 Rettferdig krig-tradisjonen

4.2.1 Den etiske krigen

“The language of military conflict is the language of justification.” (Hallgarth, 2013, s. 26). Ettersom militærmakten er blitt mer effektiv og fått større konsekvenser er det et større fokus på at den er berettiget og forankret i moralske og juridiske prinsipper. Begrepet «krig» har utviklet seg fra å være et *stat-mot-stat* anliggende, og ettersom krig og væpnet konflikt er noe som angår og involverer fler enn bare de stridende, vil dette påvirke også det moralske aspektet (Hallgarth, 2013, s. 26) (Dubik, 2016). I møte med dette fungerer Rettferdig krig-tradisjonen som en ramme for kritisk, moralsk og etisk tenkning om det å gå til krig, og rett oppførsel i krig. Rettferdig krig-tradisjonen, og den litteraturen den bygger på, har sitt opphav i tankene til teologen og filosofen St. Augustin av Hippo, datert tilbake til 400-tallet e.Kr. I boken *City of God*, forsøker Augustin å ta et steg bort fra den kristne pasifismen uten å nødvendigvis bryte med kristne verdier. Augustin trekker frem at mennesket i seg selv er syndig og feilbarlig, og at kriger dermed er en nødvendighet og noe som ligger i dets natur (Fixdal & Smith, 1998, s. 287). I dagens sekulære samfunn er ikke nødvendigvis de kristne

verdiene like fremtredende, fokuset er i større grad vridd mot en brutal realitet, eksemplifisert gjennom IS eller Al-Qaida for å nevne noen. I møte med en slik brutal virkelighet vil forsøket på å gjøre det *rette* forbli det viktigste i Rettferdig Krig-tradisjonen (Fixdal & Smith, 1998, s. 287).

Michael Walzer summerer opp Rettferdig Krig-tradisjonen som: “Articulated norms, customs, professional codes, legal precepts, religious and philosophical principles, and reciprocal arrangements that shape our judgements of military conduct” (Walzer, 1977, s. 44).

Som Walzer her trekker frem har religiøse og filosofiske prinsipper, med hovedvekt på kristne verdier og gresk filosofi, vært viktige for tradisjonen. Dette kan også forklare hvorfor Rettferdig krig-tradisjonen har gjort seg spesielt gjeldende i Vesten. Det finnes dog ekvivalenter som bygger på det samme konseptet i Koranen (Fixdal & Smith, 1998, s. 286).

Selve tradisjonen har ikke noe spesifikt mål om å forby krig, men heller belyse de moralske forpliktelsene ved bruk av dødelig makt (Fixdal & Smith, 1998, s. 286). Rettferdig krig-tradisjonen har vært med på å påvirke lover og engasjementsregler i lang tid, i tillegg til å være fleksibel i møte med eksempelvis ny teknologi (Hallgarth, 2013, ss. 26-27). «The tradition persists because it works» (Hallgarth, 2013, s. 26).

Rettferdig krig-tradisjonen baserer seg ikke på én teori, men er et resultat av påvirkning fra flere tenkere og hendelser opp igjennom historien. Det skilles i hovedsak på tre utviklingstrekk som har vært viktige for tradisjonen. Det første var en utstrakt bruk av vold for politisk vinning, og særlig tilegnelse av nye landområder. På bakgrunn av dette utviklet reglene seg; det ble eksempelvis krav om å formelt erklære fiendtlige intensjoner, og det ble skilt mellom offensiv og defensiv krigføring, der den defensive ble sett på som den moralsk rettferdige. Det andre utviklingstrekket var en gradvis sekularisering av den eksisterende tradisjonen, med bakgrunn i økt kolonisering og en erkjennelse at også «hedninger» var skapt i Guds bilde, og fortjente den samme behandlingen som kristne. Det tredje var en mer utstrakt holdning om at brutale kriger om et enhetlig religiøst herredømme i Europa ble vanskelig å forsvare moralsk. Bakgrunnen for denne slutningen var Tredveårskrigen og Freden i Westfalen, hvor selve fredsavtalen la grunnlaget for nasjoners egen suverenitet, og et tidlig rammeverk for *Jus ad Bellum* og *Jus in Bello* (Hallgarth, 2013, ss. 28-29).

4.2.2 Jus ad Bellum – Jus in Bello

4.2.2.1 Sett i sammenheng

Hovedsakelig deler man opp Rettferdig krig tradisjonen i to kategorier, *jus ad bellum* og *jus in bello*. Det eksisterer også en nyere tredje kategori, *jus post bellum* som omhandler de juridiske og etiske pliktene i etterkant av en krig. *Jus ad bellum* handler i stor grad om å rettferdiggjøre det å gå til krig, mens *in bello* omhandler regulering av maktbruk, og en etisk forsvarlig oppførsel når først involvert i en krig (Fixdal & Smith, 1998, s. 286).

Hvilken holdning man har til krig vil ha noe å si for hvilken persepsjon man har hva gjelder moral og etikk. Heller man mot pasifismen vil man i større grad være tilbøyelig for å stemple krig som moralsk galt, selv om det kan være ekstreme tilfeller som kan legitimere bruk av vold. Fra et annet perspektiv kan man mene at krig ikke nødvendigvis er galt, men at visse krigførings-metoder eller motiv for krigføring kan gjøre krig moralsk galt (Syse, 2003, ss. 47-48). Martin Cook, en amerikansk militær-etiker, peker på noen utfordringer når det gjelder dette perspektivet. Hvis krig blir «legitimt» uten store motforestillinger, gitt at den utøves «riktig», kan bruken av vold bli et svært aktuelt alternativ fremfor andre muligheter som diplomati eller sanksjoner, og terskelen for å bruke voldsmakt for å nå sine ambisjoner kan derfor bli lavere (Syse, 2003, s. 48).

4.2.2.2 Jus ad Bellum

Jus ad bellum deles opp i syv prinsipper:

1. **Rettferdig grunn:** dette prinsippet danner selve fundamentet for jus ad bellum. Kriger som igangsettes på sviktende moralsk grunnlag er og forblir umoralske, selv om de utkjempes på moralsk riktig vis (Hallgarth, 2013, s. 30) (Fotion, 2007, s. 11) (Vikan, 2009, s. 11).
2. **Legitim autoritet:** dette prinsippet er knyttet til selve beslutningen om å gå til krig. Krig kan kun erklæres av noen med riktig autoritet, ofte øverste politiske myndighet (Syse, 2003, ss. 72-73) (Vikan, 2009, s. 12).
3. **Erklæring:** En stat som går til krig mot en annen bør erklære dette til verdenssamfunnet, og spesielt til den de går til krig mot (Hallgarth, 2013, s. 30).
4. **Siste utvei:** Grunnet sin destruktive natur skal krig alltid anses som siste utvei. Andre virkemidler bør forsøkes for å få til ønsket resultat, som diplomati eller økonomiske sanksjoner (Hallgarth, 2013, s. 30).

5. **Mulighet for suksess:** Hvis det ikke er sannsynlig at en krig vil løse de problemene den er tiltenkt å løse, vil den heller ikke være rettferdig eller moralsk riktig (Hallgarth, 2013, s. 30).
6. **Rett intensjon:** For tenkere som Augustin, skulle krigen drives av et ønske om fred for begge parter i konflikten, først da vil den være rettferdig. Der rettferdig grunn ser tilbake på hva som har gjort at man griper til våpen, ser *rett intensjon* i større grad fremover og søker å gi svar på hvor man vil (Syse, 2003, ss. 98-99).
7. **Proporsjonalitet:** Proporsjonalitet handler om et forhold mellom goder og onder. Hvis det er et uforholdsmessig stort avvik mellom de onder en krig vil forårsake sett opp mot godene man vil oppnå, vil ikke krigen være rettferdiggjort (Syse, 2003, ss. 105-107).

4.2.2.3 *Jus in Bello*

Der *Jus ad Bellum* i stor grad er tiltenkt det politiske – og militær-strategiske nivå, vil *Jus in Bello* i større grad forsøke å beskrive “the moral responsibilities of those who execute the wars their leaders decide to pursue” (Hallgarth, 2013, s. 31). I tråd med Rettferdig krigstradisjonen, er det to kriterier som utgjør *Jus in Bello*: *differensiering* og *proporsjonalitet*. *Differensiering* omhandler skille mellom stridende og ikke-stridende og hvem som lovlig kan engasjeres basert på gitte omstendigheter. *Proporsjonalitet* i *Jus in Bello* handler, i motsetning til begrepet i *Jus ad Bellum*, om maktbruken tilknyttet de enkelte oppdrag. Den maktbruken som utøves skal være proporsjonal med det som er nødvendig for å oppnå ønsket effekt (Hallgarth, 2013, s. 31; Vikan, 2009, s. 12) (Hallgarth, 2013, s. 31)

Jus in Bello er videre supplert med andre regler for utøvelsen av militærmakt i praksis, som forbud mot visse type våpen og håndteringen av krigsfanger (Hallgarth, 2013, s. 32). Tett knyttet til disse *Jus in Bello* kriteriene er *doktrinen om dobbel effekt*. Denne doktrinen omhandler forskjellen mellom en intensjonal handling, og en handling viss konsekvens man bare har latt utfolde seg (Holmen, 2021). Satt i kontekst med differensiering og proporsjonalitet beskriver Uwe Steinhoff *dobbel effekt* på følgende måte:

It claims that *intentionally* killing an innocent person, so that killing that person is an end in itself or a *means* to further some other end, is absolutely prohibited, while killing an innocent person in such a way that her death is a mere *side effect* of a well-intentioned and not intrinsically evil act (like the attack on an unjust aggressor) is permissible if the (predicted) negative consequences (the death of the innocent person)

are not disproportionate in the light of the (predicted) positive effects (the incapacitation of the unjust aggressor and hence the defense of his potential victims) (Steinhoff, 2013, s. 195).

4.2.2.4 Genèvekonvensjonene

Artikkel 51 i Genèvekonvensjonene forbyr vilkårlige angrep, altså angrep som ikke rettes mot noe spesifikt mål eller der det antas sivile følgeskader ut over den militære fordel angrepet gir. Samtidig er dette i all hovedsak en operasjonalisering av differensieringsprinsippet, det vil si skille mellom stridende og ikke-stridende parter i en konflikt. Artikkel 51, forbyr ikke *de facto* sivile følgeskader, men at disse skal stå i et rimelig forhold til den nytten et angrep på et militært mål gir (International Committee of the Red Cross, 1977).

5. Drøfting

5.1 Hvorfor bruke droner?

I boken *How Democracies Lose Small Wars* argumenterer Gil Meron for at moderne demokratiske land kan tape mot underlegne motstandere, selv om de ikke nødvendigvis taper militært. Teknologisk, militær og økonomisk overlegenhet forutsier ikke nødvendigvis hvem som går seirende ut av en konflikt mellom demokratiske land og «insurgent communities» (Mari-Klose, 2004, s. 535). Ifølge Meron tapes disse krigene fordi de utkjempes på to «fronter» - én i selve operasjonsområde og en på hjemmearenaen. Janne Haaland Matlary trekker frem at «vårt svake punkt er den vaklende og påvirkelige politiske støtten til krigføring mot en slik motstander, mens dennes svake punkt er mangelen på konvensjonell militærmakt» (Lunde & Matlary, 2010, s. 208).

Når nyheter om krigens brutaliteter når hjemmearenaen, vil det medføre økt kritikk fra opinionen. Når denne når en viss terskel, blir det vanskelig for sittende regjering å overbevise nevnte opinion om at kritikk/motstand er destruktiv (Mari-Klose, 2004, s. 535):

At this point, the antiwar coalition takes control over the agenda, shapes the terms of public debate and, ultimately, forces the government to give up the fight. Tracking down the sequence of developments leading to the shift of balance in the metropolitan homeland is critical in accounting for the paradoxical fate of small wars (Mari-Klose, 2004, s. 535).

Haaland kaller det et «mykmaktsorientert vest», der menneskeliv holder en svært høy pris, og vi har aversjoner mot egne tap (Lunde & Matlary, 2010, s. 210). Ved bruken av droner vil man i større grad fjerne den menneskelige faktoren, og dermed også redusere egne tap som i så måte er en katalysator for kritikk på hjemmearenaen. For maktutøvere vil det å ty til militærmakt potensielt kunne fortone seg annerledes når det er snakk om materiell risiko, versus risiko for tap av menneskeliv.

5.2 Kan det kalles krig?

I den amerikanske COIN-manualen er det beskrevet at en essensiell del av å være soldat er å leve med risikoen for å bli drept, men hva skjer så når risikoen blir helt borte? Er da vedkommende fortsatt en soldat? Og hvis vedkommende ikke lenger er en soldat så har han eller hun heller ikke lov til å ta liv i krig. Det argumentet som oftest føres i pennen for bruken av droner er deres mulighet for mitigering av risiko. Fra etikkens perspektiv er den en stor forskjell på reduisering og eliminering av risiko. Paul Kahn fulgte denne tankerekken og konkluderte med at om det forekommer risiko-fri dreping i krig, må det kalles noe annet enn krig. Et alternativ er å referere til det som «organisert drap», et annet alternativ er mord, som en mann som knivstikker sin sovende kone. Hun har ingen mulighet til å forsvare seg og han utsettes ikke for risiko under drapet (Enemark, 2014, s. 81).

På en side vil de som argumenter for bruken av droner trekke frem at selv om det er et redusert antall personer i konfliktområdet vil ikke risiko være helt eliminert, da de fortsatt kan utsettes for angrep. På den andre siden er ikke disse direkte utsatt for risiko da de ikke nødvendigvis er i selve konfliktområdet, og derav er risiko eliminert.

5.3 For bruken av droner

I dette underkapitlet vil vi se nærmere på tre argumentasjonsrekker som støtter den amerikanske tilnærmingen til bruken av droner; dronen som det bedre valg, dets mulighet for risiko-mitigering samt det økonomiske aspektet.

5.3.1 The lesser of two evils

Hvis droner kan brukes mot konvensjonelle soldater som moralsk sett er uskyldige, kan ikke da droner også brukes mot terrorister og opprørere? Daniel Statman argumenterer for at: *“if one accepts the moral legitimacy of the large-scale killing of combatants in conventional (what are soon to be called “old-fashioned” wars), one cannot object – on moral grounds –*

to the targeted killing of terrorists in wars against terror” (Statman, 2004, s. 179) (Plaw, Targeting Terrorists, A License to Kill?, 2008, s. 200).

Utfordringen er at i motsetning til konvensjonelle kriger, der soldater bærer uniform og – i den grad det er mulig – distanserer seg fra sivile, gjør terrorister og opprørere det motsatte. Dette som et ledd i å mitigere asymmetrien, spesielt teknologisk. Ved å ikke eksponere seg åpent, men heller bruke boligområder og familie og venners hjem som base for planlegging, gjennomføring og lagring av utstyr i forbindelse med terroraksjoner, blir for alle praktiske formål sivile brukt som skjold (Statman, 2004, s. 186).

Videre er vestlig syn på siviles rettigheter i krig – Genève-konvensjonene – en invitasjon til fristed for terrorister blant sivile. Og vårt syn på verdien av deres liv er slik at ethvert vestlig angrep som berører sivile, må granskes og beklages. Geriljakrig har aldri hatt så gode vilkår som nå, kunne man spissformulere det (Howard, 2000, s. 102) (Lunde & Matlary, 2010, s. 210)

Når det gjelder dette synet på siviles rettigheter i krig, kombinert med at sivile brukes som skjold, blir prinsippene om proporsjonalitet og differensiering vanskelig å overholde i praksis. Når det er sagt, bør ikke dette være noe grunnlag for noen form for immunitet eller rett til ikke å bli angrepet da dette kan skape en presedens der bruken av sivile fungerer som skydd mot angrep. Statman drar parallellene til konvensjonell krig: Hvis en soldat bruker et hus i et boligområde som skjul, og skyter på fiendtlige soldater som kommer forbi, er det legitimt for sistnevnte å bruke eksempelvis en skarpskytter for å nøytralisere førstnevnte (Statman, 2004, s. 186). På lik linje vil det være legitimt å angripe terrorister som bruker boligområder som operasjonsbase. Statman argumenterer videre for at målrettede angrep er det minste av to (eller flere) onder. Ett forsøk på å ta til fange eller ta livet av terrorister, og ødelegge infrastruktur og nettverk gjennom en invasjon av det samfunnet som huser disse vil være mindre moralsk legitimt enn målrettede angrep. Det vil hovedsakelig være to grunner til dette. For det første kan man anta at en invasjon, på lang sikt, kan føre til flere drepte, og da primært sivile. For det andre kan det i større grad medføre død og elendighet for personer som i svært liten grad – om idet hele tatt – er involvert i, eller ansvarlig for terrorisme. Ser man dette i lys av konsekvensetikk, vil målrettede angrep være den foretrukne metoden fordi den signifikant reduserer påvirkningen på, og tapet av sivile liv, i tråd med rettferdig krig-tradisjonen og prinsippet om differensiering i Jus in Bello. I forlengelse av dette vil målrettede angrep også i større grad rette seg mot de som faktisk er ansvarlige for trusselen, og i så måte innfri kravene

om proporsjonalitet i tråd med Jus ad Bellum og berettiget selv-forsvar (Statman, 2004, ss. 186-187).

5.3.2 Risiko for egne

Fra et pliktetisk perspektiv kan det sies at det ville vært uforsvarlig for et moderne demokrati å utsette sine unge kvinner og menn for risikoen forbundet med krig (Enemark, 2014, s. 80). For et land som USA, hvor droner er en helt klar opsjon, kan det derfor sees på som uetisk å ikke ta i bruk denne teknologien. Under Obama administrasjonen ble det i større grad gitt midler for utvikling og produksjon av droner. «The weapon of choice» ble ofte uttalt av Obamas rådgivere når det var snakk om bidrag til de ulike krigsteatrene og det var som regel droner det var snakk om. Uttalelser som «The weapon of choice» viser til at USA ikke lenger bruker droner som et supplement i sine kriger, men at det er kjernen i krigføringen (Aaronson, Aslam, Dyson, & Rauxloh, 2015, s. 14). Sikkerhet for egne styrker gjenspeiler seg også i norsk luftdoktrine. I Forsvarets Doktrine for luftoperasjoner ser vi at uttrykket «Mission First - Safety Always» blir brukt, essensen i dette er at vi skal løse oppdrag, men vi skal gjøre det på en slik måte at det er trygt for egne (Forsvaret, 2018, s. 145). Det er da nærliggende å tro at vi som nasjon også hadde tatt i bruk denne teknologien sett utelukkende fra et risikoperspektiv med hensyn til det ansvaret vi har for å redusere risiko.

Ved at disse maskinene opereres fra trygge omgivelser enten hjemme på amerikansk grunn, eller fra andre allierte land, utsettes ikke personell for fare. Som en bieffekt av redusert risiko kommer også argumentet om økt kognitiv evne. Ved at droneoperatørene ikke er i kampsonen kan de lettere redusere sitt eget stressnivå og gjennom dette gjøre bedre vurderinger og ta bedre beslutninger som på sin side kan redusere sannsynligheten for utilsiktet skade (Aaronson, Aslam, Dyson, & Rauxloh, 2015, ss. 174-175). Den reduserte sannsynligheten for skade på sivile er igjen et etisk argument for bruken av droner i lys av både konsekvensetikken og pliktetikken.

Daniel Byman tar opp et annet interessant poeng rundt sikkerheten til personell. Han innrømmer at i en perfekt verden burde terrorister blitt tatt til fange slik at amerikanske myndigheter kunne gjennomført avhør og fått informasjonen de trenger for lettere å bryte opp terrororganisasjoner. Selv om USA samarbeider med land som Jemen og Pakistan utøver ikke myndighetene i disse landene særlig kontroll over sine mindre bebodde områder. Selv om de ville bidratt inn i operasjoner for å anholde terrorister er det lite sannsynlig at dette ville

fungert bra. I tillegg til manglende kontroll har det blitt rapportert at det finnes enkelte al-Qaida sympatisører innad i styresmaktene som kunne ført til at bakkestyrker ender i suboptimale situasjoner om terrororganisasjonen får vite at de er på vei (Byman, 2013, s. 34). Ser man slike argumenter opp imot både plikt – og konsekvensetikken vil bruken av droner i større grad ivareta sikkerheten til eget personell, samtidig som man når – om ikke ideell – en grad av måloppnåelse. Det blir igjen en avveining av risiko opp imot resultat, hvor en forhøyet risiko ved bruk av andre maktmidler enn droner kan bli vanskeligere å forsvare.

5.3.3 Sivil følgeskade

Et argument for bruken av droner ut fra både pliktetikken og konsekvensetikken er muligheten for å minimere skade på sivile og deres infrastruktur. Av artikkel 51 i Genèvekonvensjonene fremkommer det at sivile i et konfliktområde har rett til trygghet, det betyr i sin tur at en stat som opererer i konfliktområdet er pliktig til å redusere sivil følgeskade som det best lar seg gjøre (FN, Genèvekonvensjonene, 1949). Som nevnt tidligere i oppgaven har de større dronene mulighet til å sirkle over et område i lang tid. Det er i hovedsak to fordeler med dette. For det første kan de ta seg god tid til innsamling av data og informasjon om et mulig mål. Desto lengre en kan ha øyne på fienden desto bedre blir grunnlaget for å ta en veloverveid beslutning om engasjer/ikke engasjer. Den andre fordelen, som og henger sammen med utholdenhet, er muligheten til å vente til målet har forlatt et bebodd område eller at målet har blitt forlatt av sivile. Ved at droneoperatøren kan vente med å engasjere kan de sivile følgeskadene som en konsekvens av angrepene reduseres (Byman, 2013, s. 34).

Som overnevnt forbyr Artikkel 51 i Genèvekonvensjonen vilkårlige angrep, for alle praktiske formål forbys dermed ikke vold mot sivile, det igjen betyr at vi aldri vil komme foruten sivil lidelse i krig. Sivile følgeskader må derimot stå i et rimelig forhold sett opp mot den militære fordelen et angrep gir (International Committee of the Red Cross, 1977). Tar man de sivile følgeskadene ut av denne likningen, det vil si *ikke* tar de nødvendige forhåndsregler og tar hensyn til de sivile følgeskadene i den gitte situasjonen (Lechner, 2019, s. 44), er dette et steg i retning *vilkårlige angrep* som vil omtales nærmere senere i studien. At sivile liv går tapt i krig og konflikt gjør ikke bruken av angrepsdroner etisk uforsvarlig. Om vi ser dette i sammenheng med argumentet om at droner i stor grad reduserer risikoen for sivile følgeskader grunnet dens egenskaper, er det nærliggende å tenke seg at bruken av droner er en av de mer etiske formene for krigføring.

En *Predator* bærer i utgangspunktet missiler av typen *Hellfire*. Dette missilet veier rundt 100 pund per stykk som tilsvarer cirka 45kg (Yenne, 2010, s. 43). Den minste bomben et jagerfly bærer ligger på rundt 500 pund eller 225kg (Byman, 2013, s. 34). Denne forskjellen i størrelse og sprengladning gjør at sannsynligheten for utilsiktet skade potensielt er mindre med de lette våpnene en angrepsdrone bærer. Dette igjen bygger oppunder den etiske forpliktelsen en nasjon har for å redusere sivil følgeskade. Et eksempel på den store følgeskaden andre former for engasjeringsmetoder kan ha ble tydelig i desember 2019 da USA avfyrte *Tomahawk* missiler mot en antatt treningsleir i Jemen. 30 personer omkom, de fleste var barn og kvinner. På dette tidspunktet tillot ikke Jemen USA å bruke noen form for droner, men om det hadde vært tilfelle kunne kampdronens overvåkingssystem sett de sivile og unnlatt å angripe. Selv om angrepet hadde blitt gjennomført kan det argumenteres at det hadde vært færre drepte da en *Hellfire* har mindre sprengladning (Byman, 2013, ss. 37-38).

Samtidig som man har et ansvar for sikkerheten til eget personell i forbindelse med krigføring, har man og et ansvar for å kunne fortsette den rettferdige krigen. Det kan oppstå en politisk splittelse innad i et land om hvorvidt det skal sendes et bidrag til krigen eller ikke. Dette gjelder og i USA spesielt når det kommer til «optional wars». Om en nasjon tar for mange tap som følge av krigen i «optional wars» kan opinionen hjemme snu og kreve at egne soldater trekker seg ut og krigen må avsluttes (Lunde & Matlary, 2010, s. 209). Om denne operasjonen er for å beskytte og bedre livet til sivile så vil det kanskje være uetisk å ikke fortsette kampen da dette kan få store konsekvenser. Dette skjedde med Tyskland i 2007 da tre tyske soldater ble drept i Kunduz-regionen i nord-Afghanistan. Den tyske venstresiden snudde tvert og krevde at egne styrker skulle hjem (Lunde & Matlary, 2010, ss. 209-210). Slike eksempler kan være med på å understøtte argumentet for bruken a kampdroner, ved at styresmaktene kan holde opinionen på en armlengdes avstand da sannsynligheten for tap av egne soldater reduseres.

5.3.4 Økonomi

Den andre siden av den pliktetiske mynten er kostnader. Bruken av droner fremfor andre krigføringsmetoder sparer staten for en del midler. Over lengre perioder kan det være snakk om store summer. Som en konsekvens av redusert økonomisk påkjenning kunne USA heller brukt disse midlene til å bedre levestandard blant egen befolkning gjennom å sette av penger til skole og utdanning, helsevesen eller kriminalomsorg og i så måte kan det argumenteres for at det er uetisk av staten å ikke bruke droner fremfor andre mer kostbare midler. I tillegg er det

nærliggende å tro at debatten kunne vært noe endret om styresmaktene hadde tatt dette frem i lyset.

Krigføring er en økonomisk påkjenning for alle involverte land. Om vi legger til grunn at USA skal i krig vil det være nærliggende å tro at det burde gjøres billigst mulig. For å gjøre det enkelt deler vi kostnader inn i to kategorier, produksjonskostnader og operasjonskostnader. Et *Predator* system koster om lag 20 millioner dollar (2014). Systemet består av fire droner, en bakkestasjon og en satellitt-link. Dette i kontrast sett opp imot prisen på en F-22 *Raptor* som ligger på 150 millioner dollar (2014). Settes disse opp imot hverandre kan det anskaffes 30 droner til prisen av en F-22. Med denne differansen tatt i betraktning kan det lett forstås at drone-systemer er å foretrekke rent prismessig (Enemark, 2014, s. 16).

Operasjonskostnadene for et F-22 jagerfly varierer fra kilde til kilde, men det anslåes til å være en plass mellom 30 tusen og 70 tusen dollar per time, men for å ikke svekke argumentet sier vi at det er 30 tusen (McCarthy, 2016). Dette er 26 tusen dollar mer enn det er for en flytime med en *Predator*, som ligger på cirka 4 tusen dollar. I perioden fra 2004 til 2012 gjennomførte CIA totalt 326 angrep på ulike mål i Pakistan alene (Enemark, 2014, s. 37). Om vi legger til grunn at hvert oppdrag ble gjennomført med én sortie og hver flygning var én time vil den totale prisforskjellen kun på operasjonskostander ligge på litt i overkant av 8.4 millioner dollar. Den reelle forskjellen i pris er sannsynligvis høyere enn dette da vi kan anta at det er mye mer enn én flytime per angrep som er blitt gjennomført. Det skal dog legges til at når økonomi blir sett opp mot andre argumenter som risiko for egne styrker eller reduseringen risiko for sivile så blir dette et lite argument. Det er derfor viktig å se det som et supplement til de to andre og ikke som et selvstendig argument i så måte.

5.4 Mot bruken av droner

All dreping vil være gjenstand for moralske begrensinger (Walzer, 2016, s. 14). Ser man kriteriene i Jus in Bello opp imot bruken av sofistiskerte droner med høyteknologiske sensorkapasiteter er det nærliggende å tro at dette vil være et steg i riktig retning hva gjelder Rettferdig krig-tradisjonen. I motsetning til «konvensjonell» bemannet luftmakt, har droner noen særegne egenskaper som pekt på tidligere i oppgaven. Noen av disse «egenskapene» kan samtidig skape grobunn for bekymring.

Noen av hovedargumentene som retter seg mot bruken av droner er at terskel for bruk av makt senkes og de kan sette en farlig presedens på verdensbasis.

Ved bruk av droner i krigføring vil risikoen hovedsakelig være rettet mot materiell, og ikke personell, faktorer som kan være utslagsgivende for beslutningstakere. Det vil være enklere for en sittende administrasjon og forsvare tap av materiell enn egne borgere, og aksepten for bruk av militær makt øker, også utenfor en krigssone.

I denne delen vil vi se nærmere på disse hovedargumentene, og noen av de etiske utfordringene som gjør seg gjeldende ved bruken av et slikt maktmiddel.

5.4.1 Vilkårlike angrep og doktrinen om dobbel effekt

5.4.1.1 Lovlige mål

Vilkårlike angrep er i dagligtale ofte forbundet med terrorisme. En bombe på undergrunnsbanen i London skiller ikke mellom forskjellige personellkategorier, og hvorvidt disse regnes som legitime mål eller ikke. Et slikt angrep er heller ikke rettet mot noe spesifikt mål, og vil mest sannsynlig oppfattes som noe moralsk forkastelig. Selv om et slikt angrep hadde vært rettet mot et spesifikt mål, eksempelvis en høytstående politiker, er det nærliggende å tro at dette ikke hadde endret oppfatningen av angrepet som umoralsk i nevneverdig grad, hovedsakelig grunnet de uforholdsmessig store sivile følgeskadene. Bruken av våpen som skiller mellom legitime og ikke-legitime mål vil i større grad gjøre dette. En ren likvidering med en skarpskytterifle er mer moralsk spiselig enn en bombe på undergrunnsbanen (selve grunnlaget for likvideringen vil selvfølgelig spille inn (*jus ad bellum*), men akkurat i dette eksempelet er det av mindre betydning). Når det er sagt er det, basert på differensieringsprinsippet, en forskjell på det å «ta ut» en politiker, versus en høytstående militær offiser. Det er et vanlig prinsipp at den militære organisasjonen skilles fra den politiske, spesielt i vestlige land, og det vil tradisjonelt sett kun være moralsk rett å angripe den militære delen. For ikke-statlige aktører er det nærliggende å tenke seg at den samme moralske forskjellen vil gjelde, gitt at det er et klart skille mellom den politiske - og militære organisasjonen (Walzer, 2016, s. 13).

I forlengelse av dette er det naturlig å spørre seg om det samme prinsippet også gjelder for terrororganisasjoner. For en terrororganisasjon vil deres fremste våpen være frykt som i stor grad baserer seg på vilkårlike angrep. Det er med andre ord rimelig å anta at hele organisasjonen bruker eller tilrettelegger for vold som virkemiddel for å oppnå en form for politisk vinning. Som en ikke-statlig aktør forvalter de ikke et voldsmonopol på vegne av staten, som rent juridisk gjør hele organisasjonen kriminell. Dette skaper grunnlaget for den ene tilnærmingen til håndtering av terrorisme: kriminalitet tilhører politiet og er egentlig et

anliggende som håndteres innenriks. Etter 9/11 er det flere som har debattert for at bruken av militær makt i møte med terrorisme i så måte er illegitim og uetisk da militærmakten ikke skal nyttes mot kriminelle. På den andre siden kan det argumenteres for at terrorisme er en alvorlig trussel mot staten, en trussel som hjemler bruk av militære styrker (Hughes, 2011, ss. 24-26) (Smith & Waters, 2008, ss. 385-388).

If a terrorist group has the numbers, resources, and sufficient popular support to threaten the government's authority, then a state's counterterrorist policy has to be incorporated within a wider COIN strategy. COIN involves the coordinated response of a state's government and its external supporters to integrate political, socioeconomic, legal, police, and military measures to frustrate and ultimately defeat an insurgency. (Hughes, 2011, ss. 21-22).

Rent overfladisk er det nærliggende å tro at de fleste vil ha få moralske innsigelser på målrettede angrep med militære styrker mot terrororganisasjoner som IS, da de utgjør en trussel mot stater og sivilbefolkning. Det er også relevant hvilket moralsk ansvar et medlem av eksempelvis IS har for sine handlinger i motsetning til en soldat i en konvensjonell krig som handler på vegne av staten. Å bli medlem i eksempelvis Al-Qaida eller IS er i større grad et valg enn det en vernepliktig soldat har ovenfor landets væpnede styrker (Statman, 2004, s. 185). Politiet har ikke den samme fleksibiliteten når det kommer til planlagte angrep på personer innenriks, og det ville ikke vært i samsvar med demokratiske verdier om myndigheter hadde laget mållister og sendt ut enheter for å likvidere disse målene. Selv om det hadde vært fordelaktig og tatt dem til fange og stilt dem for retten, ville dette vært forbundet med stor risiko, både for myndighetsutøvere og sivile. Det ville også vært en omfattende og tidkrevende prosess sett opp imot den imminente trusselen terror potensielt kan utgjøre (Walzer, 2016, ss. 13-14). Når det gjelder størrelsesordenen terrororganisasjoner opererer på, gir det samtidig lite mening å legge ansvaret over på politimyndighetene, det blir for stort og komplekst. Et eksempel på dette er Afghanistan post 9/11, hvor Al-Qaida med Bin Laden i spissen bestod av flere tusen opprørere støttet av det sittende Taliban-regimet (Hughes, 2011, ss. 6-7).

Kombinerer man faktorene; imminent fare, størrelse og kompleksitet, gir det mening å benytte et begrep som *krig* når vi snakker om «krigen mot terror», og hjemle bruken av militærmakt.

En utfordring med dette er at krigen mot terror ikke er geografisk innsnevret, det er ikke en stat med etablerte landegrenser (Walzer, 2016, ss. 13-14). Da Taliban ble regnet som medsammensvorne til Al-Qaida etter angrepene mot World Trade Center og Pentagon 11. september 2001, baserte USA gjengjeldelsesangrepet på Artikkel 51 i FN-charteret (FN, Charter of the United Nations, 1945), som videre utløste Artikkel V i Atlanterhavspakten. De gikk til krig mot Al-Qaida primært, men også Taliban som satt med makten i Afghanistan. Når droner benyttes offensivt i Afghanistan for å «ta ut» Al-Qaida eller Taliban-opprørere ble dette, frem til august 2021, gjort i en krigssone. Det kompliseres riktignok ettersom Al-Qaida ikke har en statlig tilhørighet og dermed ikke låses til geografiske rammer. De inngår med det heller ikke i soldat-kategorien, som voldsutøver for en suveren stat. Når offensive angrep gjennomføres utenfor Afghanistan, være seg i Pakistan eller Jemen, skjer ikke dette i det vi kan anse som en krigssone. Samtidig skjer mye av «krigen mot terror» mot legitime mål som opererer i disse landene. De regnes altså ikke som en krigssone, men samtidig ikke som områder der man kan ta terrorister til fange som kriminelle, og straffeforfølge dem i tråd med juridiske prinsipper (Walzer, 2016, ss. 13-14).

Hvorfor er dette relevant? I henhold til jus in Bello og kriteriene om proporsjonalitet og differensiering er det, som nevnt tidligere i oppgaven, krav om at de som angripes regnes som legitime mål. Denne argumentasjonsrekken forsøker å forklare hvorfor vi kan benytte militærmakt mot denne gruppen mennesker fra et etisk og juridisk perspektiv. Resten av argumentasjonen tar for seg de etiske utfordringene hva gjelder bruken av denne makten når sivile er innblandet.

Kort oppsummert hjemles begrepet *krigen mot terror* (med de moralske «frislippene» definisjonen *krig* innebærer) i trusselen fra terrororganisasjoner, og hvor lite praktisk det ville vært og brukt sivile instanser mot en slik trussel (Statman, 2004, s. 183).

Hovedrasjonale bak en slik maktbruk tar utgangspunkt i internasjonal lov. *Targeting* av terrorister kan da anses som væpnet selv-forsvar. Flere stater argumenterer for at bruken av militær makt mot terrororganisasjoner som har angrepet – og fortsatt truer dem – inngår som væpnet konflikt, og er legitim. Retorikk som *krig mot terror*, blir dermed hjemlet i *lex specialis*, eller *LOAC (Law of Armed Conflict)* (Plaw, 2008, s. 124).

5.4.1.2 Militært nødvendig?

Når angrep retter seg inn mot enkeltpersoner, kan det være vanskeligere å rettferdiggjøre at et angrep vil medføre sivile følgeskader. Selv om det er snakk om en høytstående leder, kan doktrinen om å «kappe hodet av slangen» resultere i at et nytt vokser ut relativt raskt. Dermed sitter man potensielt igjen med liten militær nødvendighet, som videre gjør kravet om minimal følgeskade vanskeligere å håndheve i praksis da det medfører nye angrep i jakten på nye hoder og potensielt mer følgeskade. Dette eksempelet er selvfølgelig satt på spissen og virkeligheten er ikke like unyansert, men etisk og juridisk sett har det en viss gyldighet. Læresetningen må bli at målvalg og den tilhørende prosessen må være en møysommelig affære, der proporsjonalitet og nødvendighet er tungtveiende faktorer (Walzer, 2016, s. 14). I 2012 ble det publisert en artikkel i The New York Times, skrevet av journalistene Jo Becker og Scott Shane. I denne artikkelen hevdes det at daværende president Barack Obama hadde godkjent en omstridt metode for å regne sivile følgeskader ved droneangrep. I prinsippet ble alle menn mellom femten og seksti år (militær alder) regnet som legitime mål. På denne måten fremsto angrepene mer proporsjonale. Slike definisjonsspørsmål gjør seg også gjeldende ved såkalte «*signature attacks*», eller signaturangrep. Dette er angrep som ikke rettes mot et individ som man med sikkerhet kan si å være et legitimit mål, men heller grupperinger med mennesker som – basert på forskjellige faktorer – vekker mistanke (Walzer, 2016, ss. 16-17). Basert på det overnevnte kan man stille seg selv spørsmålet hva som skiller et *signature attack* fra et terrorangrep, da begge to kan regnes som vilkårlige, og ikke med sikkerhet kan sies å være i henhold til hverken proporsjonalitetsprinsippet eller differensieringsprinsippet, og dermed hjemle slike angrep med droner.

5.4.1.3 Doktrinen om dobbel effekt

I forlengelse av dette argumenterer John W. Lango for at Rettferdig Krig tradisjonen og prinsippene bør baseres på deontologien, altså pliktetikken, da de hovedsakelig rettes mot mennesket: «Deontological principles obligate, permit or prohibit the performance of actions by human agents» (Lango, 2014, s. 39). Eksempelvis blir da differensieringsprinsippet, fra maktutøverens ståsted, sentrert om han eller henne. Det blir «moralsk forpliktende» ovenfor vedkommende å bruke makt rettferdig, og ikke skade sivile med viten og vilje. Om handlingen er intensjonal (det Immanuel Kant omtalte som «mental disposisjon») vil ha noe å si i deontologien (Lango, 2014, s. 39).

Den mentale tilstanden et menneske befinner seg i i handlingsøyeblikket, vil påvirke etikken. Dette gjenspeiles også i nasjonal lovgivning. Eksempelvis vil ikke uaktsomt drap straffes likt med forsettlig drap (Lango, 2014, s. 39). Dette er samtidig en parallell til *doktrinen om dobbel effekt* knyttet til *Jus in Bello*. En utfordring med denne doktrinen er at der kriteriet om *differensiering* skaper et skille mellom stridende og ikke-stridende og i så måte bidrar til å beskytte sistnevnte, vil *doktrinen om dobbel effekt* i praksis være med på å oppheve dette skillet. Da doktrinen rent praktisk åpner opp for «utilsiktet skade» på ikke-stridende, sier den likevel ingenting om hvordan den skal anvendes i praksis (Steinhoff, 2013, ss. 194-196).

Et illustrerende eksempel på et slikt dilemma kan være «spurvognsproblemet»; drar man i spaken som fører toget over på et sidespor tar man livet av én person som ligger på sidesporet. Gjør man derimot ingenting vil toget kjøre over fem personer som ligger på de opprinnelige skinnene. Uwe Steinhoff har et liknende eksempel, men med en militær vinkling: Si at Hitler hadde holdt en tale foran 5000 barn på en fotballstadion. I luftrommet over er det et alliert bombefly som kan levere våpen på stadion med intensjon om å ta livet av Hitler, men samtidig blir de 5000 barna offer for utilsiktet skade. På den andre siden har alliert etterretning en agent inne på stadion. Denne agenten har ikke rent skuddfelt på Hitler, men kan skyte en mann som driver arbeid i et stillas like over der Hitler taler. Ved å skyte denne mannen vil han ramle ned og fallet vil ta livet av både ham selv og Hitler (Steinhoff, 2013, s. 196). Tar vi utgangspunktet i *doktrinen om dobbel effekt* vil agenten som skyter mannen i stillaset intensjonalt ta livet av en uskyldig mann som et ledd i å ta livet av Hitler. Dette vil da være strengt forbudt. Å bombe Hitler, med 5000 barn, en agent og en mann i stillas som utilsiktet skade vil derimot være gjennomførbart da disse regnes som en *side-effect* (ref. Steinhoffs definisjon nevnt under Teori), og det kan argumenteres for at Hitlers død på lang sikt kan medføre langt flere sivile liv reddet, som ellers ville gått tapt i krigshandlinger (Steinhoff, 2013, s. 196).

Ser man dette opp mot *proporsjonalitet* kan en stille seg spørsmålet om hvem som avgjør om den utilsiktede skaden står i et proporsjonalt forhold til den militære gevinsten da dette i liten grad er målbart. Man kan samtidig stille seg spørsmålet om hvem som med rett kan straffe de ansvarlige ved brudd på dette prinsippet når ansvaret pulveriseres ned igjennom rekkene. *Hvem* som til syvende og sist har det etiske ansvaret er også et spørsmål (Vorobej, 2009, ss. 40-41). “Double effect, combined with a rejection of proportionality, comes dangerously

close to allowing states to do virtually whatever they want in pursuit of their own self-interest” (Vorobej, 2009, s. 41).

5.4.2 Terrorisere terrorister

I artikkelen «The drone paradox» fremmer forfatterne Coyne og Hall en tanke om at droner er en del av det de brukes til å bekjempe, nemlig terror. Det sies at kampdroner har høy treffprosent når det kommer til målengasjement, men tall fra «The Bureau of Investigative Journalism» viser at det i perioden 2004-2012 var en plass mellom 474-881 sivile liv som gikk tapt i droneangrep. Det er flere kilder som gir ulike tall, den kilden som estimerer lavest antall drepte sivile er Det Hvite Hus (Aaronson, Aslam, Dyson, & Rauxloh, 2015, ss. 119-120). En mulig årsak til de varierende tallene kan være hva som defineres som en sivil. Det Hvite Hus definerte i perioden 2004-2012 alle menn i militær alder som et lovlig mål, det vil si at disse ikke ble tatt med i statistikken over drepte sivile (Coyne & Hall, 2018, s. 57).

Et Taliban-medlem som ble tatt til fange av USA forklarte at den konstante overvåkingen av droner og vissheten om at et angrep kunne komme når som helst var en av Talibans større bekymringer. De kunne ikke lenger trene og operere slik de ønsket grunnet denne trusselen. Dette er en ønsket effekt da frykten for angrep kan forhindre at nye medlemmer tilslutter seg organisasjonen. Utfordringene oppstår når denne frykten sprer seg til sivile (Coyne & Hall, 2018, ss. 58-59).

5.4.3 Terror mot sivile

At sivile mister livet i disse angrepene har resultert i frykt hos befolkningen i land som er preget av angrepsdroner. Denne frykten hos ikke-stridene kan sees på som en uetisk konsekvens man kanskje ikke hadde sett for seg. Journalisten David Rhode, som var fange hos Taliban, skildrer denne følelsen godt: «The drones were terrifying. From the ground, it is impossible to determine who or what they are tracking as they circle overhead. The buzz of a distant propeller is a constant reminder of imminent death” (Coyne & Hall, 2018, s. 59).

I 2012 ga “The International Human Rights and Conflict Resolution Clinic”, ved universitet I Stanford, og “Global Justice Clinic” i New York, ut en samlet rapport som inneholdt

intervjuer fra 130 personer fra ulike konfliktområder preget av angrepsdroner. Rapporten konkluderte med at; «US drone strike policies cause considerable and under-accounted for harm to the daily lives of ordinary civilians, beyond death and physical injury» (Coyne & Hall, 2018, s. 60). Begge disse eksemplene viser til at bruken av droner kan få uønskede konsekvenser hos de ikke-stridene i områder hvor kamphandlinger foregår. En undersøkelse gjort i 2012 fant at 74% av pakistanere så på USA som en fiende (Byman, 2013). Den frykten de sivile føler på kan igjen gjøre at de tilslutter seg terror-organisasjoner da de føler de må bekjempe de som fremprovoserer denne frykten. Bruken av kampdroner kan medføre radikaliserings av den sivile befolkningen som er utsatt for utilsiktet skade, ikke bare der hvor kamphandlingene foregår, men over hele verden (Sluka, 2011, s. 73). Ved å drepe dagens fiender kan man fort skape morgendagens i prosessen (Byman, 2013, s. 39).

I 2014 sendte FBI og Homeland Security ut et skriv til amerikansk politimyndighet om økt fare for terrorangrep på amerikansk jord fra IS-sympatisører grunnet droneangrep og radikaliserings. Da den amerikanske journalisten James Folley ble henrettet i 2014 tok IS på seg ansvaret og begrunnet henrettelsen med hevngangrep mot USA for deres bombing i Irak. Riktignok ble ikke Folley drept på amerikansk jord, men det har vært forsøkt terrorangrep i USA som følge av radikaliserings (Keene, 2015, s. 28). I 2010 prøvde Faisal Shahzad å plante en bombe på Times Square. Under rettsaken ble han spurt hvordan han kunne rettferdiggjøre bruken av en bombe som kunne ta livet av barn. Shahzad svarte: «When the drones hit, they don't see children, they don't see anybody. They will kill women, children, they kill everybody... I am part of the answer... I'm avenging the attack» (Sluka, 2011, s. 75). Om vi ser denne utviklingen og begrunnelsen for hvorfor terrororganisasjoner og deres sympatisører gjør som de gjør kan det se ut som at den amerikanske bruken av droner har flyttet risikoen fra personell (soldater) - til materiell (droner) og tilbake til personell (sivile). Fra et konsekvensetisk perspektiv kan det sees på som uforsvarlig at det er sivile borgere i USA som skal lide for soldaters sikkerhet gjennom at de sivile blir et mål i seg selv.

5.4.4 Droneoperatøren som et offer

Det er ikke bare menneskene i et konfliktområde som kan lide av psykisk stress som følge av kampdroner. *Predator* har sofistikerte kameraer som gjør at operatøren ser angrepene «in all its gory detail» (Varin, 2017, s. 115). Det at droneoperatøren over lengre tid observerer målet skaper en form for intimitet mellom dem. «At some point, some of the stuff [you watch] might remind you of stuff you did yourself. You might gain a level of familiarity that makes it a little difficult to pull the trigger» (Enemark, 2014, s. 94). Det kan ses som en dydsetisk

utfordrende beslutning hovedsakelig grunnet operatørens potensielle nærhet til målet. Det er ikke bare Christian Enemark som tar opp vanskeligheten med å ta liv gjennom droner. I artikkelen «Flying Without Risk» tar Varin opp den samme utfordringen med å kjenne målet, men legger ved at det er en nødvendighet i denne typen operasjoner for å redusere sannsynligheten for utilsiktet skade (Varin, 2017, s. 115).

En stor del av jobben er å se på missilangrep for å vurdere effekten i målet, som kan bidra til den mentale påkjenningen; «you watch it all the way to impact, and I mean it's very vivid, its right there and personal. So it does stay in people's minds for a long time.» (Mayer, 2019, ss. 44-45). Det å sitte i timevis og se disse videoene gjentatte ganger kan og bidra til å skape stress. En studie fra USAF School of Aerospace Medicine viser at de som må se disse videoene om og om igjen for å rapportere treff har en økt risiko for stressende påkjenning. Det antas at soldater som dreper i selvforsvar eller kjenner på en trussel lever bedre med seg selv enn de som ikke kjenner på en trussel, så mangelen på en fysisk trussel kan og forsterke sannsynligheten for PTSD (Enemark, 2014, s. 94).

Det at droneoperatørene er hjemme og lever en «sivil livsstil» bygger og oppunder den mentale påkjenningen, ved at de ofte går inn og ut av krigsområdet. Det å fysisk være til stede i konfliktområdet gjør at man kan forberede seg mentalt gjennom tankeprosesser og samtaler med andre. Droneoperatørene, på den andre siden, er ikke en del av dette og går hurtig inn og ut av den «sivile livsstilen» på hver side av åtte-timers skiftet (Enemark, 2014, s. 92).

5.4.5 En farlig presedens

Den amerikanske tilnærmingen til bruken av droner kan og skape en farlig presedens for andre nasjoner som besitter denne kapabiliteten. Zeke Johnson fra Amnesty International uttalte at «when the U.S. government violates international law, that sets a precedent and provides an excuse for the rest of the world to do the same» (Byman, 2013, s. 41).

Kina har uttalt (denne ble senere trukket) at de vurderte å sende en kampdrone til Burma for å ta livet av en kjent narkotikasmugler. Denne typen bruk av kampdroner kan og «rettferdiggjøres» av Kina ved å henvise til at USA gjennom «Krigen mot terror» har tatt ut terrororganisasjoners støttepersonell som passforfalskere og personer som støtter organisasjoner økonomisk (Byman, 2013, s. 33). Så om Kina hevder at denne smugleren støtter en gruppe som kan utføre terror vil denne personen kunne bli et «lovlig» mål.

Christian Enemark argumenterer (med bakgrunn i amerikanske drone-operasjoner i Pakistan) for at droner – som nevnt tidligere i oppgaven – har muligheten, på bakgrunn av sin

sensorkapasitet, til å leve opp til prinsippene i *Jus ad Bellum* om distinksjon og proporsjonalitet i større grad enn andre plattformer. I møte med virkeligheten er ikke tallene nødvendigvis like entydige hva gjelder drepte stridende vs ikke-stridende. Spørsmålet om en etisk bruk av angrepsdroner kompliseres ytterligere når det rår en usikkerhet om hvem som i utgangspunktet regnes som stridende og slik informasjon holdes tett til brystet (Enemark, 2014, s. 55).

For so long as the US Government eschews transparency, it is in a weak position to argue for restraint in the use of drones by other states. Such restraint is potentially important for all people everywhere, but Americans especially are likely to sense its importance more as US dominance of drone technology is eroded over time (Enemark, 2014, s. 55).

6. Konklusjon/ oppsummering

Gjennom denne studien har vi undersøkt følgende problemstilling;

Kan det rettferdiggjøres å bruke kamproner i krigen mot terror med hensyn til etikken innen Rettferdig Krig tradisjonen?

Vi har forsøkt å identifisere de mest fremtredende argumentene på hver sin side av debatten og satt disse opp mot hverandre. Siden som argumenterer for bruken av kamproner som en sentral del av moderne krigføring legger i stor grad vekt på hvordan kampronens egenskaper kan og bør brukes for å ikke bare lykkes med krigen, men og hvordan de reduserer menneskelig lidelse. Fra et pliktetisk perspektiv vil det kunne argumenteres med at det er uforsvarlig å utsette våre soldater for unødig risiko når vi besitter denne kapabiliteten. Fra et konsekvensetisk perspektiv kan det trekkes frem at ved en større krig, eksempelvis gjennom invasjon, vil den totale mengden lidelse øke. Ved å ta i bruk denne teknologien tilrettelegges det for beslutninger basert på dydsetikken gjennom at aktøren har en sensorkapasitet som gir det beste vurderingsgrunnlaget og gjør det mulig å handle korrekt med det beste etiske grunnlaget tilgjengelig.

Siden som argumenterer mot bruken av droner trekker frem noen av de samme egenskapene, men bruker de i deres motargumenter. Fra et pliktetisk perspektiv kan det eksempelvis argumenteres for at drone-bruken er uetisk fordi den er forbundet med lite risiko for egne styrker, som igjen kommer i konflikt med rett handling, da disse styrkene reelt sett ikke står

ovenfor noen fysisk trussel. Ved å ikke utsette egne soldater for fare vil denne risikoen i større grad påfalle de sivile i konfliktområdet.

Flere av argumentene gjennom oppgaven tar utgangspunkt i en stadig større risiko-aversjon hos vestlige styresmakter. Kampdroner kan gi en skummel presedens ved å være effektiv og tilnærmet risikofri i møte med asymmetriske trusler. Det kan være innbydende for vestlige styresmakter å velge det risiko-fri alternativet fremfor andre alternativer. Utfordringen blir at den risikoen vi fjerner fra egne styrker potensielt flyttes til de ikke-stridende i operasjonsområdet, og som et ledd i å fjerne risiko kan vi ende opp med mer utilsiktet skade. Dette kan igjen føre til utilsiktede konsekvenser som radikalisering av den sivile befolkningen, og økt sannsynlighet for motangrep på hjemmearena hvor de sivile blir målet. Når denne kapabiliteten brukes som den gjør kan vi sette droneoperatørene i dydsetiske gråsoner da de må ta avgjørelser om å engasjere et mål de kan føle en tilknytning til.

Ser man bruken av droner opp mot *Jus in Bello* og Rettferdig krig-tradisjonen vil flere av argumentene være gjeldende også her, da etikken er sterkt knyttet til disse prinsippene. Droner, med sine sensorer vil i større grad kunne forsvares gjennom *proporsjonalitetskriteriet* og operatørens mulighet til å velge tid og sted. Dette er også sammenfallende med *differensieringsprinsippet*, da skillet mellom stridende og ikke-stridende i teorien vil bli enklere ved bruk av slike høyteknologiske plattformer. På den andre siden har vi også vist hvordan disse «fordelene» kan bli problematiske gjennom å senke terskelen for bruk av makt, og *doktrinen om dobbel effekt*.

Som nevnt er *doktrinen om dobbel effekt* tett knyttet opp til *Jus in Bello* og med det Rettferdig Krig-tradisjonen, og vil bidra til å rettferdiggjøre noe ondt, utilsiktet skade, i søken etter det gode. På den andre siden kan det argumenteres for at den gir et moralsk frislipp for utilsiktet skade. Er det etisk riktig å ta for store forholdsregler, slik at man setter egne soldater i fare (Walzer, 2015, ss. 152-154)? Og hvis man ikke gjør det, hvem bærer ansvaret for de eventuelle konsekvensene av risikoaversjon? Hvilken grad av forsiktighet som skal utvises sier ikke doktrinen noe om, det er forbeholdt de etiske og moralske retningslinjene til hver enkelt som står i situasjonen, og de militære tradisjonene til landet eller avdelingen man tilhører (Walzer, 2015, s. 152). Det etiske spørsmålet kompliseres hvis man ikke har noe klart bilde av hvem som regnes som stridende, og ytterligere når selve definisjonen er skiftende og redefineres fra politisk og militærstrategisk hold (ref. Enemark).

Spørsmålet er om denne doktrinen kan sies å være etisk gyldig/forsvarlig. «The doctrine of double effect serves much more to ease the consciences of attackers than to ensure the well-

being and rights of victims...» (Steinhoff, 2007, s. 50). Perspektivet vil nok være noe annerledes for de som står i mottakende ende, deres «rett til liv» blir likeledes ofret enten det er intensjonalt eller utilsiktet: «When you kill the innocent ‘collaterally’, that is you don’t intend, but only anticipate, their deaths (but proceed anyway), then, assuming proportionality, it’s okay» (Steinhoff, 2007, s. 50). Tar man utgangspunkt i proporsjonalitet og militær nødvendighet kan svaret være ja, fordi man kan oppnå militær nødvendighet ved å ta ut mål der det kan gå med sivile. Tar man derimot utgangspunkt i de forskjellige etiske retningene, er det ikke nødvendigvis like *svart hvitt*. Dyds – og pliktetisk vil eksempelvis ikke drap på sivile være rettferdiggjort, i motsetning til konsekvensetisk, der man kan tåle de eventuelle konsekvensene av et berettiget militært angrep hvor sivile liv også går tapt, fordi et slikt angrep kan få positive følger i det lange løp. Samtidig kan konsekvensene av å ta livet av sivile medføre at flere radikaliseres og at konflikten dras ut i tid. Det er også verdt å nevne hvilke etiske og politiske utfordringer som aktualiseres hvis et terrorangrep kunne vært forhindre, men ble unnlatt grunnet et begrenset handlingsrom og aversjon mot kollateral skade. Det bunner ut i den tidligere nevnte læresetningen om at målvalg og den tilhørende prosessen må være en møysommelig affære, der proporsjonalitet og nødvendighet er tungtveiende faktorer, med veloverveide etiske begrunnelser med hovedvekt på *hvorfor* (Walzer, 2016, s. 14). Enkelheten, tilgjengeligheten og de potensielt manglende konsekvensene ved anvendelse av kamproner kan i så måte forkorte, eller i verste fall gjøre denne prosessen mer overflødig. Det vil også være med på å rettferdiggjøre bruken av midler som flytter risiko fra egne stridende. Som argumentert for tidligere i oppgaven vil ikke risiko bli borte, men overføres, og det er de sivile som potensielt blir sittende igjen med konsekvensene.

Konklusjonen vi har kommet frem til er at det kommer an på, det finnes ikke noe definert ja-og-nei eller rett-og-galt. Som vist gjennom studien vil svaret på slike etiske spørsmål avhenge av inngangsvinkel, synet på spørsmålet og verdiene en har. Det finnes dog noen oppsummerende refleksjoner vi kan trekke.

Droner i seg selv er ikke nødvendigvis en utfordring. De er som alt annet vi bruker i krig, et redskap, og ikke den første teknologiske nyvinning som har skapt debatt. Det blir for lett vint på generelt grunnlag å ilegge teknologi visse egenskaper, det er ikke teknologien i seg selv som er etisk eller moralsk feil, men snarere vår bruk av den.

Med det sagt gir selve teknologien et helt nytt spillerom for maktutøvere, nettopp fordi den ikke assosieres med en menneskelig potensiell kostnad. Det vil, som med all annen teknologi, kunne ut i operatørens – være seg dronepiloten, de politiske beslutningstakerne og militære kommandostrukturens – ansvar å sørge for at kampdroner brukes på en etisk forsvarlig måte for å utnytte det potensiale som ligger i teknologien sett opp imot rettferdig krig-tradisjonen. Det vil derfor være mer hensiktsmessig å se på menneskene bak planleggingen og gjennomføringen av droneoperasjoner i kampen mot terror, og hvilke beslutningsgrunnlag som ligger til grunn når beslutningen er tatt.

Så kanskje bruken av kampdroner i større grad burde reguleres gjennom lov, med klarere mandater og retningslinjer vedrørende terskel for når kampdroner tas i bruk, samt målutvelgelse og den tilhørende prosessen. Dette garanterer ikke at vi slipper unna uetisk bruk, men det gjør det kanskje lettere å straffe eventuelle overtramp, også ved at det i større grad rettes mot menneskene og systemet bak teknologien. Det ville ikke falt oss inn å forby andre langtrekkende systemer basert på overnevnt resonnement, så et forbud mot droner er i beste fall naivt. Det som derimot kan gjøres er å sette klare retningslinjer for hvordan de kan brukes.

Dette kompliseres dog av graden av hemmelighet rundt droneoperasjoner og den statistikken som medfølger. Det er rimelig å anta at USA, som en stor aktør på den globale drone-arenaen, ikke uten videre vil bli mer transparente vedrørende deres droneoperasjoner av hensyn til nasjonal sikkerhet. Det kan derimot bli interessant – etter hvert som flere internasjonale aktører i større grad nyttiggjør denne teknologien – i hvilken grad amerikanske myndigheter vil forsøke å påvirke andre nasjoners bruk. For at uetisk bruk av kampdroner skal kunne sanksjoneres, er det kanskje hensiktsmessig med en større åpenhet rundt bruken, og at dette i seg selv vil begrense operasjoner som befinner seg i etiske gråsoner.

Bibliografi

- AF.mil. (2014, oktober). Hentet 12 juni 2022 fra Air force: <https://www.af.mil/About-Us/Fact-Sheets/Display/Article/104516/rq-4-global-hawk/>
- Barnhart, R. K., Hottman, S. B., Marshall, D. M., & Shapee, E. (2012). *Introduction to unmanned aircraft system*. Boca Raton: CRC Press.
- Berntsen, T. S., Dyndal, G. L., & Johansen, S. R. (2016). *Når dronene våkner*. Oslo: CAPPELEN DAMM.
- Boyle, M. J. (2013, Januar). The costs and consequences of drone warfare. *Royal Institute of International Affairs*, ss. 1-29.
- Byman, D. (2013). *Why Drones Work: The Case for Washington's Weapon of Choice*. Council on Foreign Relations.
- Cambridge Dictionary. (u.d.). Hentet 8 juni 2022 fra <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/counterinsurgency>:
<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/counterinsurgency>
- Coyne, C. J., & Hall, A. R. (2018). *The Drone Paradox: Fighting Terrorism with Mechanized Terror*. Independent Institute.
- Cronin, A. K. (2011). *How Terrorism Ends: Understanding the Decline and Demise of Terrorist Campaigns*. New Jersey: Princeton University Press.
- Dubik, J. M. (2016). *Just War Reconsidered*. Kentucky: University Press of Kentucky .
- Ekern, S. (2022, Juni 02). *Store Norske Leksikon*. Hentet 7 juni 2022 fra Dødsstraff: <https://snl.no/d%C3%B8dsstraff>
- Enemark, C. (2014). *Armed Drones and the Ethics of War*. Abingdon: Routledge.
- Fixdal, M., & Smith, D. (1998). Humanitarian Intervention and Just War. I M. G. Hermann, *Mershon International Studies Review Vol. 42, No. 2* (ss. 283-312). Oxford: Wiley on behalf of The International Studies Association.
- FLIR. (2019, oktober 7). *Flir-Black Hornet*. Hentet 12 juni 2022 fra FLIR: <https://flir.netx.net/file/asset/16474/original>
- FN. (1945, Juni 26). Charter of the United Nations. San Francisco, USA: United Nations.

- FN. (1949, 08 12). Genevekonvensjonene. *Protocol additional to the Geneva Conventions of 12-08-1949, and relating to the protection of victims of international armed conflicts*. Geneve, Sveits.
- Forsvaret. (2018, 12 20). FDL. *Forsvarets Doktrine for Luftoperasjoner*. Forsvaret.
- Fotion, N. (2007). Just War Theory. I N. Fotion, *War and Ethics. A New Just War Theory* (ss. 9-24). New York: Continuum International Publishing Group.
- Gursli-Berg, G. (2018, oktober 10). *Store Norske Leksikon*. Hentet 10 juni 2022 fra SNL: https://snl.no/krigen_mot_terror
- Hallgarth, M. W. (2013). Just War Theory and Remote Military Technology: A Primer. I B. J. Strawser, *Killing by Remote Control* (ss. 25-46). New York: Oxford University Press.
- Hippo, S. A. (427 [1984]). *City of God*. London: Penguin.
- Holmen, H. A. (2021, februar 15). *snl.no*. Hentet 15 juni 2022 fra doktrinen om dobbel effekt: https://snl.no/doktrinen_om_dobbel_effekt
- Horowitz, M. C., Kreps, S. E., & Fuhrmann, M. (2016). Separating Fact from Fiction in the Debate over Drone Proliferation. *International Security*, ss. 7-42.
- Howard, S. M. (2000). *The Invention of Peace*. London: Profile Books.
- Hughes, G. (2011). *The Military's Role in Counterterrorism: Examples and Implications for Liberal Democracies*. Carlisle : Strategic Studies Institute .
- Institute For Advanced Study. (2023, April 18). *Home: Scholars: Michael Walzer*. Hentet 18 april 2023 fra Institute For Advanced Study: <https://www.ias.edu/scholars/walzer>
- International Committee of the Red Cross. (1977, Juni 8). *Protocol additional to the Geneva Conventions of 12-08-1949, and relating to the protection of victims of international armed conflicts*. Hentet 16 juni 2022 fra lovdata: <https://lovdata.no/dokument/TRAKTATEN/traktat/1977-06-08-1?q=geneve>
- Jackson, R. (2020, Mai 12). *www.britannica.com*. Hentet 12. juni 2022 fra War on Terrorism: <https://www.britannica.com/topic/war-on-terrorism>
- Jacobsen, D. (2018). *Hvordan gjennomføre undersøkelser*. Oslo: CAPPELEN DAMM .

- Keene, S. D. (2015). *LETHAL AND LEGAL?: THE ETHICS OF DRONE STRIKES*. Carlisle: Strategic Studies Institute, US Army War College.
- Kindervater, K. H. (2016, Juni). The emergence of lethal surveillance: Watching and killing in the history of drone technology. *Security Dialogue*, ss. 223-238.
- Lango, J. W. (2014). *The Ethics of Armed Conflict: A Cosmopolitan Just War Theory*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Lechner, S. (2019, februar). War and the Morality of Risk. *St Antony's International Review*, ss. 37-57.
- Legacé-Roy, D. (2008). Ethics. I B. Horn, & R. W. Walker, *The Military Leadership Handbook* (ss. 261-275). Ontario: Canadian Defence Academy Press.
- Lunde, N. T., & Matlary, J. H. (2010). *Etikk og militærmakt*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Lunde, N., & Mæland, B. (2006). *Militæretikk*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Lønnå, E., & Garvik, O. (2021, mai 5.). *Store Norkse Leksikon*. Hentet 13 juni 2022 fra SNL: <https://snl.no/abortkampen>
- Mari-Klose, P. (2004). Book Reviews . I E. S. (Editor), *American Journal of Sociology Vol. 110, No. 2* (ss. 535-537). Chicago: The University of Chicago Press.
- Mayer, M. (2019). *Dronerevolusjonen*. Kolofon Forlag AS.
- McCarthy, N. (2016, august 16). *Forbes*. Hentet 15 juni 2022 fra The Hourly Cost Of Operating The U.S. Military's Fighter Fleet: <https://www.forbes.com/sites/niallmccarthy/2016/08/16/the-hourly-cost-of-operating-the-u-s-militarys-fighter-fleet-infographic/?sh=6251e422685f>
- McMahan, J. (2013). Foreword. I B. J. Strawser, *Killing by Remote Control* (ss. ix-xxv). New York: Oxford University Press.
- Military*. (2022). Hentet 7. juni 2022 fra Air Force equipment: <https://www.military.com/equipment/agm-114-hellfire>
- NATO. (2013). *AAP-06 NATO GLOSSARY OF TERMS AND DEFINITIONS*. Brussel : NATO STANDARDIZATION AGENCY (NSA).

- Pettersen, R. C. (2016). *Oppgaveskrivingens ABC*. Universitetsforlaget.
- Plaw, A. (2008). *Targeting Terrorists, A License to Kill?* Hampshire: Ashgate Publishing Limited.
- Plaw, A. (2013). Counting the Dead: The Proportionality of Predation in Pakistan. I B. J. Strawser, *Killing by Remote Control* (ss. 126-153). New York: Oxford University Press.
- RAF. (2022, juni 16). *raf.mod.uk*. Hentet 16 juni 2022 fra www.raf.mod.uk/aircraft/reaper-mq9a: <https://www.raf.mod.uk/aircraft/reaper-mq9a/>
- Rasmussen, T. (2020, juli 18). *Store Norske Leksikon*. Hentet 13 juni 2022 fra SNL: <https://snl.no/statskirke>
- Simon , & Schuster. (2022). *Simonandschuster.com*. Hentet 20. juni 2022 fra Bil Yenne: <https://www.simonandschuster.com/authors/Bill-Yenne/19384027>
- Sitaraman, G. (2009, November). Counterinsurgency, the War on Terror, and the Laws of War. *Virginia Law Review Vol. 95*, ss. 1745-1839.
- Sluka, J. A. (2011). Death from Above: UAVs and Losing Hearts and Minds . *Military Review May/June*, 70-76.
- Smith, M., & Waters, S. (2008). War in the Grey: Exploring the concept of Dirty War. I *Studies in Conflict & Terrorism (SC&T)*, Vol. 31, No.5 (ss. 385-388). Philadelphia : Routledge .
- Southampton, U. o. (2022, 06 22). *southampton.ac.uk*. Hentet 22. juni 2022 fra Politics and International Relations : <https://www.southampton.ac.uk/politics/about/staff/cele16.page>
- Statman, D. (2004). Targeted Killing. *Theoretical Inquiries in Law, vol. 5, no. 1.*, ss. 179-198.
- Steinhoff, U. (2007). *On the Ethics of War and Terrorism*. New York: Oxford University Press.
- Steinhoff, U. (2013). Killing Them Safely: Extreme Assymetry and Its Discontents. I B. J. Strawser, *Killing by Remote Control* (ss. 179-207). New York: Oxford University Press.
- Syse, H. (2003). *Rettferdig krig?* Oslo: Aschehoug & Co.

- Syse, H. (2003). *Rettferdig krig? Om militærmakt, etikk og idealer* . Oslo: H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard).
- Tanberg, E., & Jarslett, Y. (2020, November 5). SNL. Hentet 6. juni 2022 fra Store Norske Leksikon: <https://snl.no/drone>
- Tanberg, E., & Jarslett, Y. (2020, Februar 20). SNL. Hentet 6. juni 2022 fra Store Norske Leksikon: <https://snl.no/missil>
- USAF. (2015, september). *MQ-1B Predator*. Hentet den 9 juni 2022 fra AF.mil: <https://www.af.mil/About-Us/Fact-Sheets/Display/Article/104469/mq-1b-predator/>
- Varin, C. (2017). FLYING WITHOUT RISK: THE NORMS ON WARRIORS AND THEIR APPLICATION TO DRONE PILOTS. *St Antony's International Review*, ss. 195-119.
- Vikan, C. (2009). *Etikk i gråsonen mellom krig og fred* . Tromsø : Universitetet i Tromsø.
- Vorobej, M. (2009). Just War Theory and the Invasion of Afghanistan. *Peace Research Vol. 41, No. 2*, ss. 29-58.
- Walzer, M. (1977). *Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations* . New York: Basic Books.
- Walzer, M. (2015). *Just and Unjust Wars*. New York: Basic Books.
- Walzer, M. (2016). Just & Unjust Targeted Killing & Drone Warfare. I A. A. Sciences, *Daedalus, Vol. 145, No. 4, Ethics, Technology & War* (ss. 12-24). Cambridge: MIT Press.
- Whetham, D. (2013). Drones and Targeted Killing: Angels or Assassins? I B. J. Strawser, *Killing by Remote Control, The Ethics of an Unmanned Military* (ss. 69-83). New York: Oxford University Press.
- Yenne, B. (2010). *Birds of prey: predators, reapers and Americas's Newest UAVs in Combat*. North Branch: Specialty Press.
- Aaronson, M., Aslam, W., Dyson, T., & Rauxloh, R. (2015). *Precision Strike Warfare and International Intervention* . Abingdon: Routledge.

